

Měšťanské testamenty – slovenský pohled

*„Wiewohl ihr jeziger Mann sie nicht gebührlich
verhalten, nichtsdesto weniger will sie solches alles
vergessen, und verläst ihm alles und jedes...“*

Manželia a deti v testamentoch prešovských mešťanov v 2. polovici 17. storočia

Marriage couples and children in testaments of Prešov's townsmen in the second half of 17th century

Zuzana Dzivá (<https://orcid.org/0000-0002-5853-1790>)

ABSTRAKT

Výskum rodinných vzťahov prostredníctvom testamentov je na Slovensku pomerne zriedkavou záležitosťou. Práve testamenty však patria k písomnostiam, ktoré majú veľmi osobný charakter. V rámci nášho aktuálneho výskumu prešovských ranonovovekých meštianskych testamentov, sa bližšie zameriame na obdobie rokov 1661–1700. Pri koncipovaní poslednej vôle manželia zhodnotili svoje manželstvo, vzťahy s dospelými deťmi a opatrovníctvo nedospelých alebo nevlastných detí. Cieľom nášho príspevku je tak prostredníctvom testamentov nahliaďnuť do súkromia obyvateľov Prešova v 2. polovici 17. storočia.

ABSTRACT

Research into family relations through testaments is a relatively rare matter in Slovakia. However, they are the testaments, that belong to the very personal documents. As part of our current research into Prešov's Early Modern testaments, we concentrate more closely on the period 1661–1700. In composing the last will of the married couples, they evaluated their marriage life, their relationships with adult children and the guardianship of immature children or stepchildren. The aim of our contribution is thus to look at the privacy of Prešov's inhabitants in the second half of the 17th century through their testaments.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Prešov; testament; manželia; deti; rodinné vzťahy; 17. storočie

KEYWORDS

Prešov; testament; marriage couples; child; family relationships; 17th century

■ Fungujúca rodina predstavuje v živote každého človeka základný oporný bod. Ak je človek aj zdravý a má zabezpečené základné životné potreby, je predpoklad, že by mal prežiť spokojný život. Vzťahy v rodinách sú však neobyčajne krehká vec a mať doma rodinnú pohodu si vyžaduje veľa rešpektu, porozumenia a vzájomných kompromisov. To všetko musí byť doplnené veľkou dávkou rodičovskej, manželskej alebo súrodeneckej lásky. Je až zarážajúce, že obyvatelia Prešova v období raného novoveku a novoveku museli, rovnako ako my dnes, budovať svoje vzťahy na vyššie spomenutých princípoch a často riešili podobné rodinné situácie.

V rámci nášho prebiehajúceho výskumu odpisov testamentov prešovských mešťanov v období novoveku¹ sme sa tentoraz zamerali práve na to, ako sa v týchto zápisoch odrazili ich rodinné vzťahy. Posledná vôľa je totiž zrejme jediný druh archívneho prameňa, v ktorom sa podľa kvality rodinného spolunažívania rozdeľuje majetok. Prioritnými sa tak pre nás stali zmienky o manželskej vernosti, starostlivosti a pomoci v chorobe a iných náročných životných obdobiach. V predkladanej štúdii uvedieme aj viacero príkladov lásky a pomoci zo strany detí k rodičom. Aj pred tromi storočiami ale platilo tvrdenie, že rodinu si človek nevyberá (snáď s výnimkou manžela/manželky). Všimneme si preto aj zmienky,

- 1 Dživá, Zuzana: Prešovské meštianske testamenty ako prameň k dejinám mestského špitála v Prešove v 2. polovici 17. storočia. Spoločnosť a dejiny III. (pramene – pamiatky – kultúra), 2020 [online], s. 7–28. Publikácia bola vydaná elektronicky v Digitálnej knižnici UK PU: <<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Domenova10>> [23. 3. 2023]; Dživá, Zuzana: Špitály v Prešove v 18. storočí v zrkadle testamentov. Od prameňov viery k dejinám cirkvi III., 2021 [online], s. 27–53. Publikácia bola vydaná elektronicky v Digitálnej knižnici UK PU: <<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Domenova13>> [23. 3. 2023]; Dživá, Zuzana: Zbožné odkazy v prešovských meštianskych testamentoch v 2. polovici 17. storočia. Od prameňov viery k dejinám cirkvi II., 2021 [online], s. 18–48. Publikácia bola vydaná elektronicky v Digitálnej knižnici UK PU: <<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Domenova11>> [23. 3. 2023]; Dživá, Zuzana: Funerálna kultúra v meste Prešov v 18. storočí: Pochovávanie v zrkadle testamentov. Liber – Verbum – Monumentumque III (pramene konfesionality a kultúry v dejinách), 2020, s. 209–217; Dživá, Zuzana: Die Bestattungskultur in Prešov im 18. Jahrhundert. Die Bestattung in Quellen. In: W kręgu rodziny epok dawnych – Śmierć. Krakov 2022, s. 289–304; Dživá, Zuzana: „Domum Suam in Platea Majori civitatis hujus Eperiesiensis...“. Cestou – necestou I. (krajina – priester – kultúra – osobnosti), 2022, s. 26–67.

ktoré svedčia doslova o rozvrátených príbuzenských vzťahoch. Zmienky o rodinných medziľudských vzťahoch sme pochopiteľne nachádzali v častiach dispozícií, v ktorých manželia/manželky odkazovali majetok svojim životným partnerom (často s podmienkou vyplatenia dlhov manžela/manželky z odkázaného majetku), deťom (vlastným, nevlastným, adoptovaným, poručníctvo nad majetkom detí). Z časových dôvodov a z dôvodu vysokého počtu zápisov v testamentárnom protokole (testamentárny protokol obsahuje 340 zápisov v období rokov 1661–1700) sme si nevšimli osobitne ženské/mužské testamenty, testamenty vdov, vydatých žien, ženatých mužov alebo slobodných ľudí. Rovnako tak tento príspevok nemá byť sondou do novovekého dedičského práva (právnej stránky a majetkových pomerov sa dotkneme len v nevyhnutnej miere). Dedičské právo a prax, ktoré sa používali v Prešove v období 2. polovice 17. storočia až do začiatku 19. storočia, rozdiely medzi ženskými alebo mužskými testamentami ako aj osobitný výskum testamentov podľa pohlavia/rodinného stavu poručiťľa však pokladáme za vynikajúce námety pre budúce partiálne výskumy.

Ako názorný príklad uvedených pozitívnych, ale aj veľmi negatívnych vzťahových situácií sme sa rozhodli venovať osobitnú pozornosť poslednej vôli Leonarda Hieronymidesa z roku 1666, ktorá je napísaná v slovakizovanej češtine s prvkami šarišského nárečia.² Sú v nej veľmi sugestívne predstavené vzťahy s vlastnými deťmi a manželkou. Myslíme si, že Leonard Hieronymides sa vo svojej poslednej vôli o svojej najbližšej rodine vyjadril veľmi otvorene a jasne a nie je k nej viac čo dodať.

STAV VÝSKUMU DEJÍN RODINNÝCH VZŤAHOV NA SLOVENSKU A V PREŠOVE

Na tému rodiny sa v rámci historického výskumu môžeme pozeráť z rôznych hľadísk. V poznámkovom aparáte uvádzame príklady aspoň niekoľkých slovenských a českých publikovaných interdisciplinárnych výskumov z archontológie, historickej demografie, etymológie a etnológie.³ Z historicko-právneho hľadiska

2 Šariš je región na východnom Slovensku a jeho centrom je práve mesto Prešov.

3 Duchoň, Michal: Rodinné väzby v prostredí mestských elit na príklade Modry, Pezinka a Svätého Jura v rokoch 1600–1720. *Forum Historiae*, roč. 6, 2012, s. 35–47, dostupné z <http://www.forumhistoriae.sk/FH1_2012/texty_1_2012/duchon.pdf> [10. 2. 2023]; Duchoň, Michal: „Maličký statek, který mi Pan Buh propustil“. Dom a domácnosť malokarpatských mešťanov v 17. storočí vo svetle testamentov a pozostalostných inventárov. *Historické rozhľady Zborník príspevkov katedry histórie FF UCM v Trnave*, 2015, s. 51–77. Kianička Haas, Daniel: Výpovedná hodnota kremnických testamentov zo 16. storočia. *Mesto a dejiny* 2015, s. 6–14; Csukovits, Enikő: Rodinné pomery v Uhorsku na konci stredoveku. *Forum Historiae* 6, 2012, s. 21–34 – dostupné z <http://www.forumhistoriae.sk/FH1_2012/texty_1_2012/csukovits.pdf> [10. 2. 2023]; Žigo, Pavol: Pomenovania príslušníkov rodiny a rodinných vzťahov v predpisovnej slovenčine. *Forum Historiae* 6, 2021, s. 1–13; Zuberová Mintalová, Zora:

považujeme za zásadné a kľúčové početné výskumy právnych historičiek Miriam Laclavíkovej a Adriany Švecovej, ktoré pôsobia na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave. V rámci svojich výstupov podrobne analyzovali vývoj právneho postavenia ženy od stredoveku (*Tripartitum* – zbierka obyčajového šľachtického práva, tavernikálne právo) až do 20. storočia. Pochopiteľne nevynechali ani manželské a vdovské dedičské právo s jeho obmenami.⁴ V poznámkovom aparáte uvádzame iba niekoľko z ich publikovaných početných historicko-právnych výskumov.⁵ Z pohľadu výskumu regionálnych dejín zaujme dvojzväzkový edičný projekt Adriany Švecovej – Trnavské meštianske závety (1700–1871) z roku 2014, ktorý má vo svojej podstate podobu registára a taktiež obsahuje monografickú časť týkajúcu sa novovekých právnych zbierok a ich používania v Uhorsku a v samotnom meste Trnava.⁶

Pozitívom je, že podobné analýzy venované dedičskému právu boli spracované aj pre mesto Prešov. Prvá z nich má názov *Dedičské právo a stredoveké testamenty prešovských mešťanov: Sonda k uplatneniu dedičského práva v praxi na základe analýzy testamentov a dobových právnych zbierok do roku 1526*. Autorka Marcela Domenová podrobne uvádza stav zachovania testamentov (Prešov, Bardejov a Sabinov od 15.–17. storočia), formálne a obsahové náležitosti, podmienky spísania a právnu prax pri uzatváraní testamentov v stredoveku v Prešove ako jednom z tavernikálnych miest. V Prešove sa ako právny základ pre uzatváranie posledných vôľ používali tavernikálne právo (*ius tavernicale*), právna zbierka talianskeho práva *Summa legum Raimundi* a *Tripartitum*. Podobný charakter má aj príspevok Katalin Szende s názvom: *Deti, súrodenci, manželia: Rodinné pomery a dedičské zvyklosti v Prešove v zrkadle stredovekých testamentov*.⁷

Ako sme kedysi žili. Obrazy každodenného života našich predkov. Bratislava 2017; Velková, Alice: *Krutá vrchnosť, Ubozí poddaní? Proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*. Praha 2009; Dvořáčková-Malá Dana – Sterneck Tomáš – Zelenka Jan a kol.: *Děti a dětství. Od středověku na práh osvěcenství*. Praha 2019.

- 4 Laclavíková, Miriam – Švecová, Adriana: *Dlhá cesta k právnej emancipácii ženy v rodinných a majetkových vzťahoch*. Historický časopis 66, 2018, s. 599–628.
- 5 Švecová, Adriana: *Formálno-právna stránka zriadenia úkonov posledného poriadku na Slovensku do roku 1950*. Bratislava 2010; Laclavíková, Miriam – Švecová, Adriana: *Praktikum k dejinám štátu a práva na Slovensku. I. Zväzok (Od najstarších čias do roku 1848)*. Trnava 2015; Týtéz: *Pramene práva na území Slovenska II. 1790–1918*. Trnava 2012.
- 6 Švecová, Adriana: *Trnavské meštianske závety (1700–1871) I. Zväzok*. Trnava 2014.
- 7 Domenová, Marcela: *Dedičské právo a stredoveké testamenty prešovských mešťanov: Sonda k uplatneniu dedičského práva v praxi na základe analýzy testamentov a dobových právnych zbierok do roku 1526*. *Acta historica Neosoliensia*, Katedra histórie FHV Univerzity Mateja Bela 10, 2007, s. 85–107; Táž: *Pentapolitana a testamenty (Stav, charakter a využitie stredovekých prameňov pri výskume každodenného života mešťanov)*. In: Jišová, Kateřina – Doležalová, Eva (edd.): *Pozdně středověké testamenty v Českých městech: Prameny, metodologie a formy využití*. Praha 2006, s. 253–263; Táž: *Majetkové pomery Prešovčanov na prelome stredoveku a novoveku: Sonda do majetkoprávných písomností*. *Annales historici Presovienses* 19, 2019, s. 7–29;

MANŽELIA AKO DĚDIČIA

Naším primárnym prameňom, s ktorým sme počas nášho výskumu pracovali sa stala Kniha odpisov prešovských testamentov z obdobia rokov 1661–1759 (*Prothocollum insertorum Testamentorum Mutuarumque inter Conjugatos Celebratarum Transactionum*), ktorá patrí do fondu Magistrát mesta Prešov a je uložená v Štátnom archíve v Prešove.⁸ Spolu môžeme v tomto protokole nájsť 430 odpisov testamentov, pričom pre obdobie rokov 1661–1700 je to 340 odpisov testamentov. Aj keď doslovný preklad názvu naznačuje, že by malo ísť o testamentárny protokol, v ktorom sú zaznamenané dohody medzi manželmi, s výnimkou niekoľkých prípadov spoločných manželských testamentov, ide prevažne o odpisy testamentov jednotlivcov pamätajúcich na svojich životných partnerov.

Absolútny základ pre meštianske dedičské právo (pri zákonnom dedení) predstavoval od 1. polovice 15. storočia Kódex tavernikálneho práva (*Iura civilia*). Týmto právom si v 1. polovici 15. storočia sedem slobodných kráľovských miest (Budín, Pešť, Košice, Prešov, Trnava, Šoproň a Bardejov) unifikovalo mestské tavernikálne právo. Je však nutné podotknúť, že popri tejto unifikovanej právnej úprave sa používalo naďalej obyčajové právo, privilégia, mestské štatúty a kráľovské/snemové články. Pri tavernikálnom práve išlo vo svojej podstate o hmotné právo, ktoré pozostávalo z niektorých ustanovení dedičského, vecného, záväzkového práva a čiastočne trestného práva. Testamentom bola venovaná štvrtá kniha (spolu 21 článkov). Vo všeobecnosti môžeme povedať, že týchto 21 článkov platilo pre dedenie zo zákona a aj pre spôsob dedenia zo závetu. Takto bola garantovaná slobodná dispozícia so samostatne nadobudnutým majetkom muža/manžela. Rovnako platila dispozičná sloboda pre ženu/manželku, avšak len so samostatne nadobudnutým majetkom, ktorý získala dedením po rodičoch. Zároveň však manžel musel určiť zákonný podiel pre manželku a deti zo starootcovej a otcovej čiastky. Manželia museli pre svoj samostatne nadobudnutý majetok (s výnimkou zariadenia domácnosti) určiť zákonných dedičov v prospech pozostaleho manžela/manželky a spoločných detí. Slobodná dispozícia majetku sa týkala len určeného a oddeleného majetkového podielu. Manžel mohol odkázať spoločne nadobudnutý majetok len so súhlasom manželky a pritom musel určiť jednu polovicu tohto spoločného majetku ako zákonný nárok manželky. Manželka, v prípade ak žila nemravným spôsobom života mohla byť manželom

Táž: Prešov v zrkadle testamentov. Príspevok k dejinám každodennosti v rokoch 1527–1547. *Historica Carpatica* 35, 2005, s. 31–42; Táž: K problematike finančných odkazov a tzv. zbožných úmyslov Prešovčanov v Knihe testamentov z rokov 1447 (1474!) – 1513. Zborník vedeckých prác katedry ekonómie a ekonomiky, ANNO 2013 [elektronický zdroj], 2013, s. 131–143.

8 Štátny archív Prešov (ďalej ŠAPO), Magistrát mesta Prešov (ďalej MMP), knihy, inv. č. 483, por. č. 2120.

vyňatá zo spoluvlastníckeho podielu na spoločnom majetku a tento podiel následne prepadol manželovi.⁹

Na niekoľkých nasledujúcich príkladoch predstavíme dodržiavanie spomenutých nariadení v praxi. Citované ukážky majú takmer doslovne rovnaké znenie. Svojim rozsahom môžu mať podobu jednovetnej stručnej formulácie alebo obširnejšieho textu ak poručiteľ uviedol aj nejaké podmienky dedenia. Najčastejšie poručiteľia v týchto všeobecných a stereotypných textoch odkazovali všetko, čo po nich zostane (*alles was nach meinem Todt überbleiben möchte*), čo sa nájde po ich smrti (*alles was finden möchte*), čo bude k dispozícii (*was vorhanden wird*), dom a všetko pohyblivé a nepohyblivé (*es sey beweglich oder unbeweglich*), nech to malo akékoľvek meno (*es habe nahmen, wie es immer wolle/habe*). Z hľadiska umiestnenia týchto formulácií išlo takmer vždy o nečíslovaný záverečný text alebo posledný bod dispozície. Často tu figurovala aj zmienka o povinnosti obdarovaného manželského partnera, ktorý mal zo zdedeného majetku vyplatiť dlhy (*Schulden bezahlen*). Niektoré publikované pasáže však poukazujú aj na neľahkú životnú situáciu poručiteľov.

V roku 1661 spomenula Alžbeta Schindlerová (*Schindler*) svojho manžela Krištofa Schindlera vo svojej poslednej vôli. Zanechala mu dom so všetkým, čo by malo zostať po jej smrti, nech by to malo akékoľvek meno, pohyblivé alebo nepohyblivé, nič nevynímajúc. To všetko mu malo bez prekážok zostať.¹⁰ Do roku 1662 datujeme poslednú vôľu Zuzany Schadovej (*Schadin*), ktorá podobne ako vyššie spomenutá poručiiteľka, manželovi (mešťan, zlatník) Jurajovi Schade v spoločnom manželskom testamente odkázala všetko čo vlastnila – dom, obchod (*Kram[?]*), iné veci, nech mali akékoľvek meno, pretože jej až doteraz pomáhal splácať jej malé dlhy a ešte ich aj musel splácať.¹¹ V rovnakom roku spísala svoj závet aj Barbara Stirbitz, sestra významného prešovského lekárnik a dlhoročného prešovského richtára Jána Webera.¹² Práve jeho uviedla Barbara Stirbitz ako náhradného dediča. Po jej smrti a smrti jej manžela mal získať ich

9 Švecová, A.: Trnavské meštianske závety (1700–1871) I. Zväzok. s. 49–53.

10 ŠAPO, MMP, knihy, inv. č. 483, por. č. 2120, fol. 17v, „*das Haus, sambt allen dem, was überbleiben möchte nach meinem Todt, es habe nahmen, wie es immer wolle, beweglich oder aber unbeweglich, nichts ausgenommen soll alles meinem lieben Eheherrn Christophoro Schindler unverhindert verbleiben.*“

11 Tamže, fol. 27v, „*Das ander alles was ich vermag ein Haus und Kram, und ander, wie es nahmen haben möchte, Verlasse ich meinem Haus würth George Schade, weil er mir bis dato meine wenige schulden hat helffen Zahlen, und noch Zahlen mues.*“

12 Bartunek, Anton: Historický vývoj farmaceutického vzdelávania vo vzťahu k územiu dnešného Slovenska od 14. storočia do roku 1918 (Prvá časť). Dejiny – internetový časopis Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, 2017, s. 49–76; Lichnerová, Lucia: Prínos prešovského lekára a lekárnik Jána Webera do tlačenej produkcie 17. storočia na Slovensku. *Studia Bibliographica Posoniensia*, 2008, s. 129–140; Bubryák Orsolya: Ein bürgerlicher Mäzen in dem 17. Jahrhundert: Johannes Weber (1612–1684), Stadtrichter von Prešov. *Ars – časopis Ústavu dejín umenia Slovenskej akadémie vied*, 2006, s. 185–198.

majetok. Dôvodom tohto rozhodnutia bolo to, že Ján Weber platil dlhy (zrejme testátorky) mestu.¹³ S dlhmi je kuriózne spojená aj posledná vôľa člena prešovskej mestskej rady (*Rathsgeschworene*) Daniela Banyaya z roku 1663. V 13. (predposlednom) bode svojho testamentu odkázal svojej manželke Kataríne Schemmorkerovej (*Schemmorkerin*) obligátnou formuláciou dom a zvyšné majetky, avšak s tým, že mala zaplatiť dlhy, ktoré jej boli známe. Nasledujú spísané dlhy u dvoch veriteľov, ktoré manželke známe neboli (spolu 105 zlatých).¹⁴ Súpis aktívnych a pasívnych dlhov, ktoré mal vyplatiť/zinkasovať manželský partner, je pomerne stabilnou súčasťou posledných vôlí a tak sa v ňom niekedy vyskytnú pozoruhodné formulácie. Juraj Remisko alias Baderčik (*Badercsik*) takýto súpis dlhov zanechal svojej manželke spolu so všetkými vecami, povinnosťou vyplatiť všetkých veriteľov a pochovať ho s katolíckym pohrebným obradom. Z dlhov mala manželka ako poslednú položku vyplatiť dlh 36 zlatých sem a tam za pivo.¹⁵

Zaujímavo vyzerá záver dispozície aj u Zuzany Groffovej (*Groff*), ktorá v roku 1662 odkázala súčasnému manželovi Andrejovi Groffovi zdedený majetok po zosnulom prvom manželovi.¹⁶ Niekedy narazí bádateľ okrem rovnakých formulácií aj na rovnaké priezviská testátorov. Po prečítaní textu závetu sa však nepotvrdí príbuzenský vzťah. Testament súkenníka Gašpara Groffa pochádza z roku 1662 a poukazuje na to, že poručiteľ mohol vyslovene uviesť, že majetok nadobudol počas trvania manželstva spolu so svojou manželkou (Katarína Groff).¹⁷ Opačný prípad je testament meštana a tkáča Mateja Fröhlichu v roku 1663. Svojej manželke Barbare v 6. bode dispozície (poslednom) zanechal majetok, ktorý nadobudol on sám.¹⁸ Podobnú dikciu má aj posledná vôľa kolára Vavrinca (*Laurentius*) Németa, ktorý svojej manželke Zuzane v roku 1663 zanechal dom s inými ma-

13 ŠAPO, MMP, knihy, inv. č. 483, por. č. 2120, fol. 28v, „*Das übrige verlasse ich alles meinem Herrn, es sey beweglich oder unbeweglich, Gott gebe ich gedänk dafür. Wegen des Hauses verlasse ich (nach meinem und meines Herrn Todt) die proprietet Herrn Johanni Weber, und seinen Erben, weille Herr Weber die schulden gem: Stadt bezahlen thuet.*“

14 Tamže, fol. 52r–53v, „13. *Das Haus, undt alles das übrige, es sey beweglich oder unbeweglich, undt habe nahmen wie es wolle, lasse ich meiner lieben Hausfrauen Catharinae Schemmorkerin eigenthumblich, doch also das sie alle und iede schulden bezahle, die ihr bekhandt sindt; Unter welchen sindt so ihr nicht bekhandt möge sein diese (...).*“

15 Tamže, fol. 317r–318v, „*Item nics Meneg tito wseczki Predmenowane dobra a weczki me s takim sposobem a Conditiami Zanechawam Manzelcze meg, abi ona Wsetkich Dlusnikuw Wyplatila i Po Smerti meg Telo me Pocztiwie i s Katoliczkimi Ceremoniami Pochowati dala. Dlustwa Su Pak tito. Dluzen Sem PonagPerweg (...), Item Sem y Tam Za Pyrwo. fol. 36.*“

16 Tamže, fol. 29v, „*In dem übrigen Mein Haus, sembt allen dem, was ich nach Meinem Ersten Herr seel: bekommen habe, es sey beweglich oder unbeweglich, undt habe nahmen wie es immer wolle, verlasse ich alles und iedes meinem lieben Eheherrn Andreas Groff.*“

17 Tamtiež, fol. 31v, „*Das Haus aber sembt allen dem, was nach meinem Todt überbleiben möchte, es habe nahmen, wie es immer wolle, weill wir solches in wehrender Ehe miteinander erworben, Verlasse ich meiner lieben Hausfrauen Catharina.*“

18 Tamže, fol. 37r, „6. *Das Haus sembt allen mobilien verlasse ich meiner Weibe Barbarae, als mein eigenes erworbenes guet.*“

jetkami, pretože ich nadobudol počas ich manželstva. Manželka Zuzana mala tieto majetky užívať počas svojho života a po manželovej si na ne nemal nikto iný nárokovať. Vavrínek Német však myslel aj na to, že po smrti manželky mali majetky pripadnúť ich spoločným priateľom.¹⁹ Nepriaznivá životná situácia manžela sa podpísala pod ustanovenie náhradných dedičov v testamente Anny Szegényi z roku 1665. Jej manžel, Štefan Szegény, bol v čase spísania jej poslednej vôle vo väzení a tak sa Anna Szegényi rozhodla, že v prípade, ak nebude oslobodený z väzenia, mal majetok pripadnúť manželovej matke a priateľom.²⁰ Náhradných dedičov uviedla vo svojej poslednej vôli z roku 1664 aj Kristína Schönleinová (*Schönlein*). Jej manželom bol Ján Filip Schönlein, doktor filozofie a medicíny. V druhom bode svojho testamentu mu zanechala biele šaty, vybavenie domu, všetko spolu a nič nevynímajúc. Kristína Schönleinová (*Schönlein*) si však stanovila jednu podmienku. Ak by jej manžel zomrel bez dedičov, mali jej biele šaty a šperky zdediť jej dve pokrvné (*leibliche*) sestry Anna Rosina a Mária Alžbeta.²¹ Testament Magdalény Rothovej (*Roth*) z roku 1665 však až v záverečnej časti dispozície obsahuje zmienku o deťoch. Poručiiteľka zanechala všetko pohyblivé a nepohyblivé, čo po nej zostane svojmu manželovi. So zanechaným majetkom sa podľa mestskej zvyklosti mal podeliť s deťmi.²² V úplne rovnakom zmysle sa taktiež v roku 1665 vyjadril mešťan a medikováč Pavol (*Paul*) Burchardt. Manželke Kataríne zanechal celý zvyšný majetok s ktorým sa mala rozdeliť s deťmi. Pavol (*Paul*) Burchardt však na rozdiel od predchádzajúcich spomenutých poručiiteľov, veľmi podrobne rozdelil majetok svojej rodine už v celom texte dispozície.²³ V odpisoch prešovských testamentov z obdobia rokov 1661–1700 sme sa len v dvoch prípadoch stretli so zmienkou o nenarodenom dieťati. Jedno nenarodené dieťa sa spomína v odpise testamentu Galla (*Gallus*) Gregoridesa z roku

19 ŠAPO, MMP, knihy, inv. č. 483, por. č. 2120, fol. 43v, „*Das Heusel sembt allen anderen vermögen, was nach meinem Todte überbleiben möchten, es habe nahmen, wie es immer wolle, weile ich solches mit meiner Hausfrauen nahmens Susanna erworben, in wehrender Ehe, verlasse ich alles und iedes gemeldter meiner Hausfrauen, bis Zur ihren lebenszeiten undt soll sie nach meinem Todte deswegen niemand ansprechen, was aber nach ihrem Todte Verbleiben möchte, als soll solches, auf Unser beyderseitst freunde [...] Fallen.*“

20 Tamže, fol. 87v, „*Das Haus aber undt alles das übrige so da mag genannet werde beweg – oder unbeweglich lasse ich Meinem lieben Manne Stephano Szegény eigenthumblich. Solte er aber nicht befreyet werden der gefängnus, darinnen er verhaftet ist soll solches auf seine Muetter undt freünde fallen.*“

21 Tamže, fol. 60v, „*Gleichergestalt das weyse gewandt alles miteinander, sowohl auch den Hausrath überall nichts ausgenommen, vermacht sie ihrem Herrn Doctorn Schönlein; doch mit diesem beding, das wehern er ohne Erben Todtes verfahren möchte, solchen weyse Kleyder schmück, niemand anders, als Frauen Fatentin leibliche Zwo Schwester, nehmlich Anna Rosina und Maria Elisabeth erben sollen.*“

22 Tamže, fol. 79r, „*Das übrige alles mit einander, es sey beweglich oder unbeweglich, was nach meinem Todt Möchte bleiben verlasse ich, das es Zwischen Meinen Manne undt Khinder nach Stadt brauch möchte getheylet werden.*“

23 Tamže, fol. 84r, „*4. Alles das übrige, so nach Meinem Todte möchte überbleiben soll Zwischen Meine Khinder undt Haus Würthin nach brauch undt gewohnheit Zertheilet werden.*“

1665, ktorý zanechal dom a zvyšný majetok svojej manželke a dedičovi, ktorého nosila pod srdcom. Stanovil však podmienku, že jeho synovi Andrejovi z prvého manželstva, má jeho súčasná manželka vyplatiť z hodnoty domu 600 zlatých.²⁴ Za zložitý a zamotaný môžeme považovať prípad brata Apolónie Seyfertovej (*Szeyffertin*), ktorý uvedená poručiťka podrobne opísala vo svojej poslednej vôli z roku 1662. Apolónia Seyfertová (*Szeyffertin*) mala brata meštana a zlatníka v Bratislave menom Cinpreuzt [?] Günther, ktorý sa oženil s istou Barbarou. Cinpreuzt [?] Günther však zomrel a nezanechal potomkov. Pozostalá manželka Barbara sa znova vydala za istého Parchera. Neskôr však zomrela aj Barbara. Apolónia Seyfertová (*Szeyffertin*) vo svojej poslednej vôli preventívne uviedla, že ak by sa Parcher prihlásil v Prešove s úmyslom dediť po nej (A. Seyfertovej), má byť podľa spravodlivosti a zvyklosti mesta Prešova odmietnutý.²⁵

Kým v predchádzajúcich citovaných ukázkach sme nachádzali iba všeobecné zmienky o odkázanom majetku, nasledujúce príklady dokazujú, že manželia vedeli byť v tomto smere až pozoruhodne konkrétni. Anna Frenzellová (*Frenzell*) v roku 1668 v posledných dvoch vetách dispozície uviedla, že ak sa nájdu dlhy vo výške 14 zlatých, tak ich mal zaplatiť manžel. Ďalej uviedla, že má dva vankúše (veľký a malý). Veľký vankúš zanechala dcére a malý manželovi.²⁶ Jakub Schwartz (odpis nedatovaný, 1673 [?]) zanechal svojej manželke a sestre svoje náradie s tým, že si ho majú rozdeliť na polovicu.²⁷ Ján Laurentius v roku 1679 odkázal manželke v treťom (predposlednom) bode svojej poslednej vôle striebro s piatimi lyžicami od istého Gašpara Nircha za 13 zlatých ako aj všetky šaty spolu s knižnicou, všetkým posteľným prádlom spolu s posteľami [?], cínovým a medeným riadom.²⁸ Inštitút svadobného daru manžela manželke ako jej odme-

24 ŠAPO, MMP, knihy, inv. č. 483, por. č. 2120, fol. 87r, „Das Haus undt alles das übrige es sey beweglich oder unbeweglich, verlässt er seiner lieben Hauswüthlin, und ihrem von Gott verliehnen noch unter ihrem Herzen tragenden Erben, eigentlich. Doch mit dieser Condition, das Sie Meinem von der ersten Ehe erzeugten Sohnlein Andreae schuldig sey aus Zuzahlen aus dem Hause fol. 600:-.“

25 Tamže, fol. 38r, „Ehr ich aber Zur meinem Vorhaben schreite, achte ich für nöthige Zur berichten, wie das ich von keiner freundschaft weiß, auser einen brüder habe ich gehabt, gewesener bürger und Goldtschmiedt Zur Presburg, namens Cinpreuzt [?] Günther, welcher sich desselbes verheyrahtet gehabt mit einer Frauen Barbara genanndt, welche er nach seinem Todte ohne Erben hinterlassen, gemeldte Frau Barbara hatte sich wiederumb verheyrahtet mit einem des Zurnabmens Parcher; nun aber gemeldte Frau Barbara auch Todtes verfahren, und gemeldter Parcher noch am leben, möchte er sich Vielleicht alhier angeben, in meinung etwas von mir Zuerben, da es dann nun von ihm beschreiben solte, soll er nach hiesiger Stadt Eperries gerechtigkeit und gewohnheit abgeneigt werden.“

26 Tamže, fol. 129v, „Schulden so sich möchten finden auff. 14 soll der Mann Zahlen, auserhalb dessen, sindt 2 Kissen vorhanden, den grossen [...] Lässt sie der Tochter, den kleinen dem Manne.“

27 Tamže, fol. 171r, „In dem übrigen Was aus Handtwerck vermögt, soll in Zwey Theil getheilet werden, eines meiner Hausfrauen Maria, undt die andere Halbe Theil meiner Schwester.“

28 Tamže, fol. 254r, „3. Seiner Hausfrauen das Silbergeschmiedt, mith fünf Verzetzten Silberm löfl Von Caspar Nirsch Per f. 13, wie auch alle Kleider Sambt der bibliothek undt alles betgewanth, sambt der böthern, Zingeschir undt Kupfergeschir.“

ny za nevinnosť nezvykne byť spomenutý v každom odpise testamentu, no pre ilustráciu sme vybrali ukážku z druhého testamentu známeho prešovského lekárnik Martina Haasa. Jeho prvý testament (ešte ako vdovca a otca malého syna a dcéry) datujeme na deň 27. júla 1679. Druhú poslednú vôľu spísal dňa 19. mája 1680 (po druhom sobáší), pričom ňou anuloval svoj prvý testament. Ako svadobný dar svojej druhej manželke sľúbil priamo na svadbe pred ctihodnými ľuďmi, že ak by zomrel pred lehotou jedného roka, mala dostať jednu tretinu jeho majetku podľa špecifikácie ($\frac{1}{3}$ z domu na Priekope, polí, záhrady, lúk, vinohradov, tovaru a liečiv). Martin Haas však podrobne špecifikoval aj manželkine povinnosti ohľadne rešpektovania finančných odkazov pre správcov lekárne, a iných osôb.²⁹

SPOLOČNÉ MANŽELSKÉ TESTAMENTY

Spoločné manželské testamenty/zmluvy medzi manželmi pre prípad smrti (*fassio mortis causa inter...*) znamenali v podstate vzájomné odkazovanie majetkov medzi manželmi. Z celkového počtu 340 odpisov testamentov obyvateľov Prešova zaznamenaných v skúmanom testamentárnom protokole sme takýchto spoločných manželských testamentov identifikovali 14. Niekedy je v názve uvedené meno iba jedného z manželov, ale text pozostáva z dvoch osobitných častí napísaných v 1. osobe singuláru. Manželia však mohli text poslednej vôle skoncipovať aj spoločne a teda v 1. osobe plurálu. Pri nasledujúcom výpočte týchto spoločných testamentov uvedieme mená obidvoch manželov a zároveň originálny názov: Žofia Balhanová – Josa Eötves Balass, r. 1661 (*Testamentum Sophiae Balhanin*),³⁰ Martin Micorda – Alžbeta Mozyoross [?], r. 1661 (*Testamentum Martini Micorda et Consortis ejus mortis causa conditum*),³¹ tridsiatnik Daniel Nebest – Eva Nyvaarossy, r. 1661 (*Testamentaria dispositio Egregii Domini Danielis Nebest, & Consortis Suae*),³² mešťan Benedikt Schvarz – Alžbeta Stiberová, r. 1664 (*Testamentum Benedicti Schvarz & Consortis Suae Elisabethae Stiberin*),³³ mešťan a zlatník Juraj Schade – Zuzana Turcziková, r. 1664 (*Fassio mortis causa, seu Testa-*

29 ŠAPO. MMP, knihy, inv. č. 483, por. č. 2120, fol. 259v, „3. Habe ich meiner jetzigen Hausfrauen, auf der Hochzeit in beysein Ehrlicher leüte, wofern ich vor Jahres frist mith Tode abgehen solte, das dridter Theil meines Vermögens Zur morgen gabe Versprochen, Welches bestehen soll nach folgender Specificirter Weise und art. 1. aus dem Haus auf dem Graben das dridte Theil. 2. aus dem äckern gärten undt Wiesen, wie denn auch aus denn Weingärten, das 3te theil, [...] 3. das dritbe theil aus denn Wahren Wie Immer nahmen haben auch aus denenn Artzneyen, ohne berührung denn Michalkischen Hauses wo die Apotheke stehet.“ Životu a podrobnej analýze testamentu lekárnik Martina Haasa st. sa podrobne venoval lekárnik Anton Bartunek: Bartunek, Anton: Martin Haas. In: Osobnosti slovenského lekárnictva. Martin 2001, s. 73–76. K lekárnikovi Martinovi Haasovi ml.: Týž: Martin Haas. In: Osobnosti slovenského lekárnictva. Martin 2001, s. 76.

30 Tamže, fol. 9r–11v.

31 Tamtiež, fol. 11r–13v.

32 Tamtiež, fol. 45r–46v.

33 Tamtiež, fol. 57v–59v.

mentriam dispositio, Super reciprota devolutione Bonorum, inter Georgium Schade, & Consortem Suam Susannam Turczik, celebrata),³⁴ Gašpar Mihalko – Rebeka Dürnerová, r.1665 (*Fassio reciprota caussa inter Casparem Mihalko, et Consortem Suam Rebecam Dürnerin*),³⁵ Juraj Schade – Zuzana Moysz, r. 1666 (*Testamentum reciprotum Georgii Schade & Susannae Moysz Conjugis Suae*),³⁶ Ján Czuder – Helena Rokitani, r. 1669 (*Testamentum reciprotum Joannis Czuder & Consortis Suae Helenae Rokitani*),³⁷ Daniel Gutth – Anna Karatová, r. 1670 (*Testamentum reciprotum inter dilectam Generosem Danielelem Gutth, et Conjugem ejusdem dilectissimam Dominam Annam Karatin*),³⁸ Jakub Hiacynth Kamienobrodsky – Katarína Lavrová, r. 1675 (*Testamentaria Dispositio super reciprota Devolutione Bonorum inter Jacobum Hiacynthum Kamienobrodsky et Consortem Suam Catharinam Laurin celebrata*),³⁹ mešťan, sedlár Jakub Stein – Zuzana Christianová, r. 1676 (*Testamentum Mutuum inter Consultissimum et Amplissimum Dominum Jacobum Stein, Sussanam Christianin Conjzges factum*)⁴⁰ mešťan, sedlár Jakub Stein, r. 1682 (*Testamentum Jacobi Stein*),⁴¹ Martin Bocska – Anna Kohany, r. 1688 (*Testamanetum Martini Bocska et Annae Kohany reciprotum*),⁴² Samuel Schiling – Judita Kuriani, 1693 (*Anno 1693. den 24. Junii. Sam: Schiling Testamentum*).⁴³

Pri bližšom pohľade na spomenuté vzájomné odkazovanie majetkov medzi manželmi si môžeme všimnúť niekoľko zaujímavých formulácií. Pre mešťana Benedikta Schvarza bolo v roku 1664 dôležité to, ako sa po jeho smrti bude disponovať s jeho majetkom. Svojej manželke Alžbete a jej dcére Alžbete obligátne odkázal dom so všetkými majetkami hnutelnými, nehnuteľnými, tunajšími alebo kdekoľvek inde, nič nevynímajúc. Ustanovil však aj isté obmedzenia pre prípad, že by sa manželka chcela znovu vydať, nedbanlivým spôsobom by poškodila majetok (premrhala) alebo ak by mala dlhy a chcela ich vyplatiť z tohto majetku. Týmto všetkým konaniam mala vrchnosť (zrejme richtár a mestská rada) zabrániť a majetok vyhradiť dcére Alžbete. Benedikt Schvarz k tomu dodal, že ešte žije a má tak slobodu a moc so svojim majetkom zaobchádzať podľa svojej ľubovôle.⁴⁴

34 ŠAPO, MMP. knihy, inv. č. 483, por. č. 2120, fol. 65v.

35 Tamtiež, fol. 70v–80r.

36 Tamtiež, fol. 101r–102v.

37 Tamtiež, fol. 136v–138v.

38 Tamtiež, fol. 158v–159r.

39 Tamtiež, fol. 183r–185v.

40 Tamtiež, fol. 204v–205r.

41 Tamtiež, fol. 279r–280r.

42 Tamtiež, fol. 306v–306r.

43 Tamtiež, fol. 310v–311r.

44 Tamtiež, fol. 58v, „7. *Das Haus sambt allen meinen Haab undt Güettern, es sey Hier oder anderswo, beweglich oder unbeweglich, und Hab es nahmen, wie es immer wolle, Verlasse ich alles und jedes nach meinem Todte nichts ausgenommen, es sey gleich hier oder anderswo, meiner lieben Hausfrauen Elisabethae, sambt ihrer lieben Tochter; doch mit beding, so sie hernach möchte heyrathen, der das guet möchte verderben wollen nachlässiger weyse, oder hette Zuvor schulden gehabt und solte von diesen*

Podobne ako Benedikt Schvarz, sa nad budúcnosťou zamýšľal aj Gašpar Mihal-ko v roku 1665. Vo svojej poslednej vôli uviedol, že ešte predtým, než ich Boh skrz svoje požehnanie obdarí deťmi zanecháva všetky svoje hnuteľné, nehnuteľné, vonkajšie a vnútorné majetky z kresťanskej lásky, dobrovoľne a po zrelej úvahe svojej manželke. Po jeho smrti ich mala bez prekážok vlastníť. Ak by ich však Boh požehnal deťmi, mali tieto zdediť jeho majetok.⁴⁵

MANŽELSTVÁ NAPLNENÉ LÁSKOU

Manželská láska je jeden z najsilnejších ľudských citov. Pre svoje zachovanie si však vyžaduje veľa trpezlivosti, sily a rešpektu. Aj napriek tomu, že testament bol vždy pokladaný za výsostne právny dokument bez potreby citových vyjadrení, aj tu sa vo viacerých prípadoch stretne s peknými poďakovaniami a vzájomnými manželskými vyznaniami. Práve tieto pasáže dodávajú tomuto typu prameňa ľudskosť a samotných poručiteľov približujú ako ľudí, ktorí dokážu precítiť lásku, vernosť a pomoc manžela alebo manželky.

V roku 1662 Magdaléna Zebnerová (*Zebner*) v záverečnej časti dispozície zanechala svojmu manželovi všetko, čo bolo k dispozícii kvôli jeho vernosti a usilovnej opatere počas jej dlhotrvajúcej choroby.⁴⁶ Podobne v roku 1662 poďakoval za vernosť a lásku svojej manželke aj Joachim Krištof (*Christophoros*) Münch. Samozrejmosťou bolo odkázanie všetkého, hnuteľného a nehnuteľného, čo mali.⁴⁷ Obširnejšie sa v roku 1667 vyjadrila Zuzana Reschová (*Reschin*), Svojho manžela vo svojej poslednej vôli vykreslila ako človeka, ktorý preukázal vernosť, lásku, trpezlivosť a starostlivosť tak pri svadbe, ako aj v chorobe. Zanechala mu preto do vlastníctva dom a ďalšie veci.⁴⁸ Všetko spolu, pohyblivé a nepohyblivé zane-

Güettern Zahlen, soll solches ein obrigkeit ihme nicht Zurlassen, sondern der Tochter Elisabeth vorbehalten; aber weill ich lebe, so soll ich frey undt macht mit dem meinem Haben Zurthuen nach meinem belieben“.

- 45 Tamtiež, fol. 70v–70r, „*Ich Casparus Mihalko, ehe dann durch Gottes segen unser heylicher Ehestandt mit Khindern begaabet wird, meiner herzlieben Hausfrauen Rebecca Miblakins gebobrene Dürnerin alle und iede meine eyghene liegende und fahrende, albier Habende Innerliche und aüßerliche Güetter, aus Christlicher Ehelicher liebe freywillig undt wohlbedacht testiere damit sie nach meinem absterben alle dieselbige Erbschaften od güetter alsobaldt ohn all Verhinderung beherrsche ererbe und ihr bestendiglich Zureigne, doch Wofern unter dessen der liebe Gott uns in diesem Ehestandt, mit Khindern aus Gnade segnen wolte: als dann Inter Successorio billich solten dieselbige, meine Güetter erben.*“
- 46 Tamtiež, fol. 29r, „*Das übrige ales, so vorhanden ist, es habe nahmen Wie es wolle, verlasse ich Meinem lieben Eheherrn wegen seiner treü undt fleisiger auswertung in meiner langwierigen Kranckheit*“.
- 47 Tamtiež, fol. 32v, „*Das übrige was da ist, es sey beweglich oder unbeweglich verlasse ich meiner lieben Hausfrauen, wegen dero Mir gewiser treüe und liebe.*“
- 48 Tamtiež, fol. 112v, „*2. Weylle mein lieber Ehemann, in dieser Meiner Krankheit seine treüe undt liebe, mit dessen geduldt, undt Vorsorge, dann auch vielfältig [...], sowohl bey der Hochzeit, als in diser meiner Krankheit genugsam bezeigt, als Verlasse Ich ihm Mein Haus eigenthumblich, item [...].*“

chal svojej manželke aj Andrej Platschko v roku 1679. Vo svojom testamente ocenil vernú lásku, priateľstvo svojej manželky Anny Plačkovej (*Platschkin*, rod. *Zschilscherin*) a to, že si ho ctíla.⁴⁹ Mešťan a kolár Friedrich Saaroscher zanechal svojej manželke v roku 1669 presne lokalizovanú horskú záhradu. Podobne ako predchádzajúci testátori, spomenul jej priateľstvo, že si ho verne ctíla a ľúbila a trpezlivo niesla jeho biedu, do ktorej ho Všemohúci Boh uvrhol.⁵⁰ Mimoriadne štedrá bola v roku 1697 Anna Mária Melissiousová (*Melissius*) k svojmu manželovi Petrovi Szolkowičovi (*Szolkowics*). V texte svojej poslednej vôle mu venovala osobitnú časť pozostávajúcu z desiatich bodov, v ktorých mu odkázala polia, posteľ, časti šatstva a prstene. Celý tento výpočet majetku však uviedla slovami o manželovej vernosti, starostlivosti o ňu v ťažkej chorobe a starostiach, ktoré musel znášať. Na to nechcela zabudnúť.⁵¹ Na ťažký život svojho manžela, murára Juraja Reiša, nezabudla ani jeho manželka Anna. Vo svojej poslednej vôli v roku 1678 vyhlásila, že mu zanecháva všetko spolu pretože ťažko pracoval a odovzdal dobré hospodárstvo.⁵² Dojemne vyznieva tvrdenie Kataríny Glosiusovej, ktorá spísala svoju poslednú vôľu 28. júna 1666. V tomto čase čakala svoje prvé dieťa a v narácii vysvetlila, že svoj testament uzatvára s prihliadnutím na stav tehotných matrón, ktorý zakúša pri prvom pôrode. To všetko prežívala so svojim prvým manželom očakávajúc Božie požehnanie.⁵³

Podobne ako Katarína Glosiusová, sa aj Juraj Gärtner v roku 1679 zamýšľal nad tým, ako sa zmenil vstupom do manželstva jeho život. V záverečnej časti svojho testamentu obligátne zanechal svojej manželke všetko malé a veľké, s menom alebo bez mena a všetko zo svojho podielu. K tomu pridal aj tri zlaté prstene, vybavenie domácnosti a náradie. To všetko za jej vernosť, že si ho ctíla a preto, že skrze ženu sa stal mužom.⁵⁴ Podobne romantické vyznanie nájdeme aj v prvom testamente prešovského lekárnik Martina Haasa z roku 1679. Pri úvahe o nutnosti spísania testamentu uviedol, že tak činí potom, čo Boh od neho

49 ŠAPO, MMO, knihy, inv. č. 483, por. č. 2120, fol. 229v, „[...] *Verlaß ich meiner lieben Weib Maria Platschkin gebobrener Zschilscherin umb ihre an mir gepflegenen treüer lieb, Ehr undt freündtschafft dann sie mich geliebet undt geehrt, und alles gehorsam erzeigt [...]*.“

50 Tamtiež, fol. 132v, „[...] *Verlässet er seiner iezigen Weibe, Welche alle treü undt Vorsorge redlich erweyset, und geduldt trägt mit seinen [...] Undt elend, darrin ihne Gott der allmächtige gesezet hat.*“

51 Tamtiež, fol. 224v, „*Na Posledi i na Pred Pisaneho Pana i werneho Manžela sweho, kteri w geg Teskeg a dluheb chorosto na ni Pilne a bedliwe Pilnowal a starost znasel Zapomenuti nechteגיעze Zanechawa gemu [...]*.“

52 Tamtiež, fol. 224r, „*Das übrige alles miteinander es mage den nahmen haben wie es wolle verlässet sie ihrem Ehwirth Georg Reiß, weil er sich geplagt undt einen gueten Wirth abgeben habe.*“

53 Tamtiež, fol. 93v, „*Pamatugicze na Smertelnost, Prohlidagicze na Stav teragssi Matron tehotnych, Kterak to same y ga z mym Mylim Manzelem, Pozehnany Boske w Manzelstvyi oczakawagicze [...]*.“

54 Tamtiež, fol. 230v, „*Das Übrige Was nun seyn möchte, es sey klein oder gros, nahmens oder unnahmens alles und jedes, was auff seine Portion kombt, darunter drey güldene Ring, sambt den Hausrath undt [...] gereth, Verläst Er seiner Hausfrauen, wegen ihrer Treü undt Ehre, dierweile Er durch die Frau ist Zu einem Mann worden.*“

vzal jeho vernú priateľku a manželský poklad a zostali dve neplnoleté siroty.⁵⁵ K najvrúcnejším vyznaniám však rozhodne patrí to, ktoré taktiež v roku 1679 uviedla vo svojej poslednej vôli Dorota Burchardová (*Burchardin*). V stave ťažkej choroby s ktorou ju Všemohúci Boh navštívil, vedel len on, či k nemu mala prísť. Nezanechala síce dedičov, avšak už viac ako polroka viedla pekné kresťanské manželstvo so svojim manželom Jurajom Steckelom. Takéto manželstvo mohlo podľa testátorky slúžiť Bohu na česť a ako dobrý príklad pre ľudí.⁵⁶

Pozostalým deťom v testamentoch sa budeme venovať v inej časti nášho príspevku. Teraz sa krátko pristavíme pri ochrane pozostalých manželiek. Manželia totiž zvykli požiadať magistrát o ochranu majetkových práv svojich budúcich pozostalých manželiek. Pozostalá vdova totiž mohla čeliť napadnutiu a spochybneniu testamentu svojho zosnulého manžela a prísť tak o svoj podiel na dedičstve. Takejto situácie sa zrejme obával aj Michael Felner v roku 1679, keď v závere dispozície prosil ctihodnú mestskú radu, aby stála prostredníctvom dobrej rady a skutku pri jeho manželke. On sám podľa vlastných slov verne slúžil mestu bez vlastného úžitku.⁵⁷

MANŽELSTVÁ NAPLNENÉ BOLEŠŤOU A TRÁPENÍM

V predchádzajúcich pasážach sme uviedli viacero príkladov, kedy bol manželský partner výlučným dedičom majetku, ktorý jeho manžel/manželka zanechal. Podľa vyššie publikovaných úryvkov z odpisov posledných vôlí obyvateľov Prešova z druhej polovice 17. storočia, môžeme hodnotiť vzťahy medzi manželmi ako pokojné a naplnené láskou. Nasledujúce riadky sme sa však rozhodli venovať manželstvám, ktoré neboli šťastné a spokojné. V rozsiahlom testamentárnom protokole sa nám podarilo nájsť niekoľko zmienok, ktoré sú vo svojej podstate vlastne sťažnosťami (väčšinou manželiek na manželov). Je obdivuhodné, že manželky, ktoré skôr alebo neskôr očakávali svoj odchod z tohto sveta, sa pred dvomi vyslanými testamentármi (členmi mestskej rady) neostýchali vyjadriť svoj negatívny názor na svojich manželov.

55 ŠAPO, MMP, knihy, inv. č. 483, por. č. 2120, fol. 230r, „*Im betrachtung dessen habe ich Martin Haas, nach deme mir der liebe Goth, meine treue freündin und EheSchatz Von meiner Seite hinweg genommen, undt Zwey unmündige Weyslin Verblieben.*“

56 Tamtiež, fol. 250v, „*Ich Elisabeth Burchardin, Weil mich Goth der Allmächtige mith einer schweren Kranckheit hath heimgesucht, als – Welcher Goth Weis ob ich kann auffkomen, Weil das ich nun keinen Erben, nach mir lasse, undt ich Goth sey lob, über anderhalb Jahr mith meinem lieben Mahn Georgio Stecke, eine schöne Christliche Ehe geführt habe Welche Goth Zu Ehre undt andern Leüthen Zu guthen Exempel ist, dahero [...].*“

57 Tamtiež, fol. 240v, „*[...] bitte ich [...] einen Ehrsamen Rath, sie wolle meiner Weib mit allen guthen Rath undt that bey stehen, weile ich auch Habe gemeiner Stadt ohne Meinen nutzen treülich gedienet.*“

K takýmto seabedomým ženám patrila v roku 1661 aj Katarína, manželka Jána Schebu. Svojim dvom dcéram Barbare a Kataríne zanechala celý svoj majetok, všetko pohyblivé a nepohyblivé. Vyslovene uviedla, že svojmu manželovi nezanecháva nič, lebo ju chce opustiť. Dcéry zverila do starostlivosti svojho brata Andreja Czesneka.⁵⁸ Krátko a jasne sa o svojom manželovi vyjadrila v roku 1671 Anna Strasová (*Stras*). V šiestom bode svojej poslednej vôle jednoducho uviedla, že svojmu zlému mužovi Michalovi Strasovi zanecháva 10 zlatých.⁵⁹ Na rozdiel od Anny Strasovej (*Stras*), šľachtická Katarína Mesteriová (*Mesterin*) v roku 1676 uviedla aj isté podrobnosti z manželského spolužitia. Zo svojim manželom Jánom Mesterom prežila len málo dobrých dní, musela trpieť jeho nevôľu a neúctu. Z týchto dôvodov mu zanechala všetky dlhy, ktoré nájde a uzavrie.⁶⁰ Zrejme veľmi podobne ako manželstvo Kataríny Mesterovej (*Mesterin*), vyzeralo v roku 1688 aj manželstvo Rosiny Schürovej (*Schürin*). Podľa jej vlastných slov sa k nej manžel nesprával primerane a skôr ju pripravil o zdravie. Z jej [peňazí?] nedbanlivo premrhal 400 zlatých. Aby však svojmu manželovi dokázala svoju vernosť, zanechala mu 50 zlatých, smútočné šaty a záhradu pod Kráľovou horou (lokalita v meste Prešov), ktorú kúpil za jej peniaze.⁶¹ V roku 1685 sa v poslednom siedmom bode svojej poslednej vôle o svojom manželovi veľmi podobne ako predchádzajúce poručiťky, vyjadrila aj Katarína Skocsovská (*Skocsovskin*). Jej manželom bol strážnik Ján Skocsovský (*Skocsovsky*). Aj napriek tomu, že k svojej manželke sa nesprával primerane, Katarína Skocsovská (*Skocsovskin*) chcela na všetko zabudnúť a všetko zvyšné mu zanechať. Chcela však aby jej manžel konečne riadne vyplatil peniaze každému človeku, ktorý mu počas trvania ich manželstva požičal finančné prostriedky.⁶² Ako je jasné aj z predchádzajúcich citovaných ukážok, testátorky – manželky, často vo svojich posledných vôľach spomínali primeranosť a vhodnosť správania svojich manželov. Testament Barbary Haszlingerovej (*Haszlinger*) z roku 1684 však naznačuje aj to, že okrem manžel-

58 ŠAPO, MMP. knihy, inv. č. 483, por. č. 2120, fol. 13r, „Im übrigen allen ihr hab und guet, es sey unbeweglich oder beweglich, wie es immer nahmen habe wolle, verschaffet sie ihren beiden Khindern, als Barbarae und Catharina, ibrem Mann aber, der sie verlassen wolle sie nichts davon gewissen lasse: Die gemeldten Khinder aber beuefehlet sie nach ihrem Todt ihrem brueder Andreas Czesnek [...]“

59 Tamtiež, fol. 167r, „Meinem bösen Mann Stras Mihal f. 10.“

60 Tamtiež, fol. 202r–203v, „[...] Wie wohl Sie bey Ihrem Mann Johann Mesteri wenig gueter tage genosen, sondern allen Unwillen von Ihm leyden muste dennoch ungeacht desen, Vermacht Sie Ihme alle und jede schülden, welche Er wissen Zu suchen, und einzumachen.“

61 Tamtiež, fol. 286r, „Ibrem Obgedachten Manne, obschon Er Sie nicht gebührender masen Verbalten, Vielmehr umb ihre gesundheit gebracht, ja gegen 400 f. von den Ibrigen liederlich Verthan, Ungeacht desen ihre treu gegen ihme Zu erweisen, Verläst sie ihm gleich Wohl f. 50 Ittem ein trauer Kleidt aus dem Völligen Guth machen Zu lasen Wie auch, den Garten, unterm Königlichen Waldt Er mit ibrem geldt erkaufft hatte.“

62 Tamtiež, fol. 296r, „Siebentens, Wie Wohl Ihr jetziger Mann Sie nicht gebürlich Verbalten, nichtsodesto Weniger, Will sie solches alles Vergesen, und Verläst ihm das übrige alles und jedes, solcher gestalt, das Er die jenigen Leüth, so ihm in wehrenden Ehe geborgt, aufrichtig, und endlich bezahlt also.“

ských vzťahov mohli byť v rodine narušené aj rodičovské vzťahy. Manžel Jakub Haszlinger sa podľa slov manželky, k nej nesprával dobre a preto mu zanechala bližšie nešpecifikovanú časť domu, plátno a viac nič. Všetko ostatné zanechala Barbara Haszlinger (*Haszlinger*) svojim deťom so zaujímavým upozornením, že najmladšia (dcéra) musí mať viac ohľadu, pretože väčšinu nadobudla s otcom.⁶³

DIEŤA AKO DEDIČ

Na legitímne dieťa sa podľa tavernikálneho práva vzťahovala zásada neopomenuteľného dediča a platil aj zákaz vydedenia potomkov. Zároveň sa ustanovila práva nerovnosť medzi manželskými a nemanželskými deťmi, pričom nemanželské deti nemali nárok na rovnaký podiel z dedičstva ako deti, ktoré sa narodili v legítimnom manželstve. Platil vyslovený zákaz odkazovať majetok deťom neusporiadané žijúcim potomkom, ak by tým utrpeli ujmu ostatné deti. Otcovská čiastka nemohla byť odkázaná synovi, ktorý bol heretikom, odpadlíkom od viery alebo príslušníkom osmanského (tureckého) náboženstva. Potomkovia však mohli stratiť nárok na dedičstvo v prípade, ak svojich rodičov urážali alebo napádali. Vtedy mali rodičia možnosť odkázať svoj majetok aj tretím osobám.⁶⁴

Z citovaných pasáží tavernikálneho práva je jasné, že ich podstatou bolo znemožniť alebo aspoň sťažiť prístup k majetku deťom, ktoré nepochádzali z legítimných manželstiev, nemali dobré vzťahy s rodičmi alebo vyznávali moslimskú vieru. Náš výskum však priniesol o niečo rôznorodejšie závery, ako tie ktoré sa svojimi nariadeniami snažilo postihnúť tavernikálne právo. Obyvatelia Prešova v 2. polovici 17. storočia vo svojich posledných vôľach v súvislosti so svojimi deťmi riešili otázky tuteurstva/ kurátorstva neplnoletých detí, potencionálnu smrť vlastného dieťaťa, rôzne spôsoby majetkového zabezpečenia dieťaťa, ale aj vďačnosť za pomoc a starostlivosť, ktorú prijali od svojich detí. Pochopiteľne tu však boli aj spomenuté útoky a urážky, ktoré museli od svojich detí znášať. Situácia nevlastných detí, ktoré sa boli súčasťou takmer každej rodiny je rovnako súčasťou dobového obrazu rodiny. Všetky tieto vzniknuté situácie sa pokúsime predstaviť na konkrétnych ukázkach.

Rodičia žijúci v neistom 17. storočí a teda v období protireformácie, protihabsburských povstaní a rôznych epidémií, museli nanešťastie často počítať so smrťou vlastného dieťaťa. Takémuto zmýšľaniu zodpovedajú aj texty odpisov testamentov obyvateľov Prešova. Pre potreby publikovania sme sa preto snažili vyberať najmä ukážky spojené s rôznymi zaujímavými spôsobmi a okolnosťami

63 ŠAPO, MMO, knihy, inv. č. 483, por. č. 2120, fol. 291v, „*Zum drithen. Ibrem MannVerläst Sie ein Stück Haus Leinet, weiter nichts, Weil Er Sie nicht Wohl Verhalten. Das übrige soll alles und jedes auf ihre Kinder Verbleibendoch mus die Jüngste mit mehreren bedacht Werden als Weil Sie mit dero Vthern das meiste erworben.*“

64 Švecová, A.: Trnavské meštianske závetý (1700–1871) I. Zväzok. s. 51–53.

odkazovania majetku vlastným deťom. Eva Medorová (*Medorin*) v roku 1662 v šiestom bode svojej poslednej vôle zanechala svojmu synovi Melicharovi Krišakovi (*Krissak*) svoj dom. Podľa vlastných slov poručiťky sa však jej syn práve nachádzal v bližšie neurčenej cudzine. Dom mal teda Melicharovi Krišakovi pripadnúť v prípade, ak by sa vrátil domov. Ak by však zomrel, malo dom získať mesto.⁶⁵ Podobne ako Eva Medorová (*Medorin*) uvažovala v roku 1662 aj Dorota Stoltziusová (*Stoltziusin*), ktorá v úplnom závere svojej poslednej vôle uviedla, že svojim trom synom zanecháva všetko ostatné, ak sú ešte nažive.⁶⁶

Zložitejším spôsobom odkázala svojej dcére finančný odkaz Anna Farkašová (*Farkass*) v roku 1663. Zosnulý zať poručiťky, Pál Baly investoval do prestavby jej domu vlastné peniaze – 30 zl. Tieto peniaze mali byť po smrti Anny Farkašovej (*Farkass*) odovzdané jej dcére. So zvyšným majetkom sa podľa mestskej zvyklosti mali navzájom rovnako rozdeliť ďalšie deti poručiťky.⁶⁷ Deti ako spoludeičia figurujú aj v poslednej vôli už spomenutého Pavla (*Paul*) Burchardta z roku 1665. Pri analýze dedičskej praxe medzi manželmi sme ho spomenuli v súvislosti s pomerne všeobecným záverom dispozičnej časti jeho poslednej vôle, kedy sa so zvyšným majetkom mala rozdeliť jeho manželka a deti podľa mestskej zvyklosti. Samotný majetok však Pavol (*Paul*) Burchardt rozdelil medzi svoje deti z prvého manželstva – Juraj, Alžbeta a Dorota. Ako finančný podiel z domu im zanechal 200 zlatých pretože ich dedičské nároky už boli uspokojené vyplatením materského podielu. Zaujímavé je, že svoj dom odkázal mestu, ktoré malo vyplatiť jeho dlh.⁶⁸ Na svojho syna z prvého manželstva, Tobiáša Scholtza pamätala aj Helena Schmidtová (*Schmidtin*) v roku 1676, keď mu zanechala záhradu, striebornú pozlátenú šálku a 40 zlatých.⁶⁹ Niekoľko informácií o svojich deťoch z prvého manželstva uviedla vo svojej poslednej vôli v roku 1678 aj Marta Welopolská (*Welopolskin*). Zadnú časť domu a polovicu záhrady odkázala svojmu synovi Martinovi a svojej dcére Anne, ktorá bola vydatá v Košiciach. Prednú časť domu, dve komory a polovicu záhrady zanechala dvom dcéram, Maríne a Zuzane, ktoré boli

65 ŠAPO, MMP, knihy, inv. č. 483, por. č. 2120, fol. 15v, „*Ihrem Sohn Melchior Krissak, der schon eine gerade Zeit in der frembde ist, so ferne er nach hause möchte gelangen, ihr haus, und alle fabrungs [...] und gueter, sie haben nahmen wie sie wollen. Da er aber nicht sollte khommen, aber, aber mit Todt abgeben möchte legiert sie sowohl oberwehntes haus als die gantze verlassenschaft Gemeiner Stadt.*“

66 Tamtiež, fol. 27r, „*Das übrige alles, wie es nahmen haben möchte verlasse ich meinen 3. Söhnen, [...] Sie noch im leben sindt.*“

67 Tamtiež, fol. 35r, „[...] *das ihr Eydam seeliger Baly Pál an ihrem Hause sein eigen geldt f. 30, Verbauert habe, sollen demnoch diese f. 30. nach ihrem Todt ihrer Tochter bevor Herausgegeben werden, mit dem übrigen aber sollen sich ihre Khinder laut Stadtbrauch und gewohnheit Zurgleich miteinander theillen.*“

68 Tamtiež, fol. 84r, „2. *Meinen Khindern von der ersten Ehe gezeuget als Georgio, Elisabethae, undt Dorothea legire ich aus dem Hause aus Zuzahlen, f. 20: weyll sie wegen ihres Mütterlichen Erbtheils völlig contentieret sein worden.*“

69 Tamtiež, fol. 201r, „4. *Ihrem Sohn Von ersten Herren seeligen gezeuget Thobiae Scholtz ein Garten undt eine Silberne Schale übergoldt, Wie auch 40 f. in geldt.*“

ešte slobodné a bývali doma. Dcére Žofii, ktorá už predtým od nej prijala 40 zlatých, zanechala 100 laktov plátna. Žofia sa mala navyše stať náhradným dedičom ak by si syn Tobiáš neprevzal dedičstvo.

Spomenutých 100 laktov plátna sa zároveň stalo predmetom vydedenia manželky. To si mal manžel zapamätať, pričom zvyšné plátno sa malo rozdeliť slobodným dcéram.⁷⁰ Mešťan a krajčír Ján Püspök na rozdiel od predchádzajúceho poručiteľa rozdelil finančný podiel medzi svoju manželku a deti. Môžeme však konštatovať, že to bol aj dobrý obchodník s nehnuteľnosťami. V druhom bode svojej poslednej vôle uvádza, že manželka a dcéry Dorota a Katarína sa majú s domom rozdeliť polovičným dielom. Ján Püspök potom, čo si vzal svoju manželku Alžbetu, predal jej dom za 300 zlatých. Za tieto peniaze následne postavil dom na Hornom predmestí, ktorý sa nachádzal medzi domami Andreja Jána Bicza a Jakuba Kloczka. Predmetom dedenia sa tak stala až táto druhá nehnuteľnosť. Ján Püspök spomenul vo svojej poslednej vôli aj niekoľko pozemkových odkazov, ktoré zanechal manželke a dcéram a v budúcnosti môžu byť dôležité pre historicko-topografický výskum.⁷¹

Kým v predchádzajúcej časti sme bližšie analyzovali majetkové zabezpečenie detí, v nasledujúcej časti sa pristavíme pri otázke zabezpečenia starostlivosti, opatrovníctva a výchovy budúcich sirôt. Poručitelia túto z pohľadu detí životne dôležitú záležitosť riešili najčastejšie tak, že určili kurátora/tútora, ktorý mal deti po smrti rodiča vychovávať a do ich dospelosti spravovať ich majetok.⁷² Presne v týchto intenciách postupoval aj niekoľkokrát spomenutý prešovský lekárnik Martin Haas. Ak sa znova pristavíme pri jeho prvom testamente (27. júl 1697), zistíme, že veľká časť dispozičnej časti je venovaná ustanoveniu troch kurátorov, ktorí mali bdiieť nad výchovou a dedičným majetkom jeho syna Martina (neskorší lekárnik) a dcéry Reginy (zomrela v roku 1697). Je nutné podotknúť, že v tom čase bol Martin Haas chorý a vdovec. Kurátormi jeho detí sa mali stať: Ján Kraus

70 ŠAPO, MMP, knihy, inv. č. 483, por. č. 2120, fol. 223v, „*Dan Verläst sie das Hinterhaus sambt den halbeten garten ihrem Sohn Merten, welchen sie mit ihrem ersten Man erzeiget, sambt ihrer Tochter Anna welche auf Caschau geheirathet. Mehr Verläst sie die Voder stuben ambt Zwo Cammern undt das halben gartens dem Zwey Töchtern welche annoch in dem Jungfraustandt Zur Haus Verbleiben als Marina undt Susanna. Item der Tochter Sofia, welche schon Vor diesen Von ihr f. 40 empfangen Verläset sie 100 Elen Leinet, iedoch wo forder obenmelte Sohn ausbleiben solle, so wirdt diese Sofia desen Erbschaft antreten.*“; „[...] sie destowegen heftig geschlagen als enterbet sie ihn auf alle und iede 100 Elen Leinet aufgenomben, diese soll er Zum Gedeächtnis empfangen. Die übrige Leinet soll den frey Ledigen töchtern verbleiben.“

71 Tamtiež, fol. 110r, „*2. zwei Helfte seines Hauses, welches in der obervorstadt Zwischen Bicz Andras Janoss, undt Kloczko Jakob heüsen lieget, verschafet er seiner Eheweibe frauen Elisabethae, aus der Uhrsach, das nach dem er sie geelichet, hat er dieses seines Eheweibes eigenes Haus Verkbaufit umb f. 300: – undt umb solches geldt sein Haus gebauet. Die andere helfte aber des iezterwehnten Hauses legiert er seinen 2 Töchtern Dorothea und Catharinae.*“

72 Pri výskume testamentárneho protokolu z obdobia rokov 1661–1759 sme prvé zmienky o úrade sirotskej pokladnice našli až v odpisoch z 80. rokov 17. storočia.

– svokor Martina Haasa a Kristián Scholtz – lekárnik. Z textu, ktorý je pomerne náročný na preklad však vyplýva aj to, že spomenutí kurátori mali spolu s Jánom Raymanom (prešovský lekárnik známy predovšetkým vakcináciu proti kiahňam) dozeráť aj na hospodárenie lekárne Martina Haasa po jeho smrti. Celkový príjem z lekárne a obchodu sa mal deliť na tri časti, pričom dve časti mali byť dané na výživu detí a tretia časť príjmu mala patriť práve Jánovi Raymanovi ako kompenzácia (nie plat). Jemu mali ostatní dvaja kurátori odovzdať aj inventúru príjmov lekárne.⁷³ Oveľa stručnejšie a vecnejšie sa vyjadril vo svojej poslednej vôli Žigmund Furar (testament nedatovaný). Istému bližšie neurčenému Michalovi Rompartovi zveril svoje dieťa, aby ho ako svoje vlastné opatroval až do smrti.⁷⁴ Dvoch tútorov pre svoje dve deti určila v roku 1679 Dorota Witichová (*Witichin*). Boli nimi jej otec Žigmund Zimerman a istý Michal Schirer.⁷⁵ Meno Michala Schirera nachádzame aj medzi dvoma tútormi, ktorých ustanovila taktiež v roku 1679 vdova Magdaléna Weimanová (*Weimanin*) nad svojimi štyrmi deťmi. Najskôr však rozdelila majetkové podiely v obchode. Dve tretiny z podielu v obchode mali pripadnúť jej dvom synom a jedna tretina jej dvom dcéram. Keďže však jej deti boli ešte v útlohu veku a nemohli teda prevziať riadenie obchodu, určila im Magdaléna Weimanová (*Weimanin*) tútorov Juraja Fleischhackera a už spomenutého Michala Schirera.⁷⁶ Na to, že majetkové práva dcéry Doroty obháji otcovská ochrana sirotskej pokladnice prostredníctvom dobrého tútora, sa v roku 1683 spoliehala už spomenutá Rosina Schürová (*Schürin*). Ako sme už uviedli vyššie, jej manžel bol známy nezodpovedným nakladaním s majetkom.⁷⁷ Viac dôvery do svojho manžela vkladala Magdaléna Breczová (*Breczin*) v roku 1680. Práve jej manžel Matej Medveczky mal byť tútorom jej jediného syna. Pomáhať

73 ŠAPO, MMP, knihy, inv. č. 483, por. č. 2120, fol. 231r, „[...] *damith sie Ihme alles was der Apotheke undt Handlung Zum besten dienet, durch eine richtige Inventur übergeben, undt als dan soller beydes der Kinder undt sein bestes darbey suchen, Vor seine Mühe aber undt an statt eines Salario soll er Zum recompens haben Von den nützen, das dritte Theil, aus alles was einkommet Von den zwey Theilen aber sollen die Weysen Vor alimentiret, undt erhalten werden.*“; Tamtiež, fol. 232v, „[...] *stelle undt Confirmiere dato Zu Curatore die Ehervesten Herrn als nehmlich Herrn Johann Krauß meine Schwieger Vather, undt dann Herrn Christian Scholtzes Apotheker [...]*“

74 Tamtiež, fol. 238r, „*Zum drithen Verlasse ihm mein leibigen Kindt, den er dasselbe wahrte wie sein eigenes bis in den Todt.*“

75 Tamtiež, fol. 241v, „*Ernendt Herrn Sigmundt Zimerman als leiblichen Herrn Vather Undt Herrn Michel Schirer Zu Tutore Ihrer 2. Kinder.*“

76 Tamtiež, fol. 244v, „*In übrigen so will sie, das in der Handlung Zwey drihtel die Zwey Söhne, Undt das dritte drihtel die Zwey Töchter haben sollen. [...] Undt weile Ihre Kinder wegen Ihrer Zarten Jahren den Handlung Undt Wirtschaft selbst nicht Vorstehen können als bestellet sie, und setzet Ihnen Tutores, Herrn Georg Fleischbacker Undt Michael Schirer.*“

77 Tamtiež, fol. 286r, „*Das übrige alles, Wie es immer Nahmen haben mag Vermacht Sie ihrer Tochter Nahmens Dorothea gebobrener Zeuschen [?]. Diese ihre Tochter aber Verläst Sie, nebst Goth in des Löblichen Weisenambtes Vatherlichen Schutz da Sie selbige mit einem Guthen Tutors auf ihre Güterrechte acht gebe, Versorgen sollte.*“

v tejto úlohe mu podľa poručiteľky mala mestská rada prostredníctvom sirotských otcov (úrad sirotskej pokladnice).⁷⁸ Manželovi dôverovala v roku 1697 aj vyššie spomenutá Anna Mária Melissiousová (*Melissius*). Ako sme už uviedli, svojmu manželovi Petrovi Szolkowicsovi (*Szolkowics*) vo svojej poslednej vôli ďakovala za starostlivosť a vernosť. Ako nevlastného otca ho ustanovila za tútora nad svojím nedospelým synom Michalom Witkom s tým, že funkciu tútora mu nikto nemohol odňať. Veci, ktoré mu manželka zanechala mal užívať a zabezpečiť jej synovi školské a remeselnícke vzdelanie.⁷⁹ Aj v prípade testamentu Anny Czutkovej môžeme hovoriť o veľkej dôvere, ktorú prechovávala voči svojmu manželovi Michalovi Czutkovi v súvislosti s tútorstvom. Ako opatrovník jej syna mohol slobodne zostať v dome dovtedy, dokiaľ jej syn nedospeje. Z celého majetku mal manžel dostať tretiu časť. V prípade synovej smrti mala byť jeho časť rozdelená na polovicu, pričom jedna polovica sa mala odovzdať bratovi testátorky, Samuelovi Selingovi.⁸⁰ Vo všeobecnosti je zaujímavé, že častejšie zmienky o výchovných odporúčaniach pre opatrovníkov budúcich sirôt nachádzame väčšinou pri zmienkach týkajúcich sa nevlastných detí. Tejto skupine detí a ich postaveniu v rodine v rámci testamentov sa ešte budeme podrobnejšie venovať.

DIEŤA AKO RADOSŤ RODIČOV

Mať a vychovávať dieťa si dnes a aj v 17. storočí vyžadovalo veľa úsilia a trpezlivosti. Ak je však výsledkom výchovy láska a úcta k rodičom, môže sa to odraziť aj v texte poslednej vôle. Táto kapitola má byť venovaná predovšetkým pozitívnym vzťahom medzi rodičmi a deťmi. Úzko však súvisí aj s otázkou tútorstva, opatrovníctva a majetkového zabezpečenia dieťaťa po smrti rodiča. V neposlednom rade si viac všimneme aj výchovné rady, ktoré rodičia adresovali budúcim opatrovníkom svojich detí.

O dobrú výchovu a opateru svojej dcéry sa v roku 1664 zaujímal aj zámočnícky tovariš Juraj Galli. V druhom bode svojej poslednej vôle zanechal 29 kusov

78 Tamtiež, fol. 265v, „Zum fünften. Ihrem einzigen Sohn, stellet Sie Zum Tutore Vor, Ihren Eheherrn Namens Matthiam Medveczky, doch solle E. E. Rath, durch die Waysen Vätter Ihm in seinem Schuetz befohlen sein lassen.“

79 Tamtiež, fol. 323r–324v, „Ponewacs Predmenowani SiSteg Pricsini Zanecharwa gak Pod mocz i Ochranu y take Tutorstwi Predmenowaneho Pana i werneho Manžela swého Szolkowics Petera; A to takim spusobem abi žadni Z Pod moczi a Tutorstwi geho Žadnim spusobem winat nemohol, Tak take y weczy w tomto Testamente gemu zanechane, Žebi, užirwal PredPisani Pan geg Szolkowics Peter i Z užitku tich Samich, gak na Skolsku tak take y Remeselniczku Nawku a Umeni toho Sameho Sina Witko Mihalya žebi keltowal i nakladal dokalcas cslowecsenstwi nedosahne a nedocsige.“

80 Tamtiež, fol. 255v, „Na Pana a Manzela mojeho Michaela Czutka legujem ze woscekeho Statečku meho, jakobi kolwekjmenowany mohlo bit, tretu částku, a aby w dome zustawal dotarwad slebodne, dokarwad muj Sin dorosne, a geho jako Otec opatrowal: Paklibiho Pan Buch Prostredkem Smrti stohoto Sweta Porwolal, Poručam, aby mojho Sina část rozdelená a Polowica Pak Brata memu Samuelowui Selingovi oddána bila.“

bieleného plátna (z toho 22 kusov žehleného a 7 kusov nežehleného), ktoré sa mali predať. Ak by on sám zomrel, mala si tieto peniaze vziať jeho matka Katarína Gallová (*Gallin*), ktorá žila v Kežmarku. Spolu s peniazmi si matka Juraja Galli mala k sebe vziať aj jeho dcéru Annu a vychovať ju k úcte k Bohu. Pre prípad, že by matka poručiteľa už v čase jeho smrti nežila, mal všetky odkázané veci a jeho dcéru Annu prijať jeho brat Tobiáš Galli – súkenník pri hrubej bráne.⁸¹

Kým v predchádzajúcich citovaných ukážkach sme nachádzali príklady starostlivosti rodičov o deti, tak prípad meštana Andreja Fialku svedčí o tom, že aj rodič mohol vyžadovať istú službu od dieťaťa. V roku 1671 vo svojom testamente uviedol, že dcére Alžbete daroval prednú časť domu pri príležitosti jej sobáša s Jánom Mathea. Dcéra sa však o otca mala postarať tak dlho ako bude žiť a dôstojne ho pochovať. Zadnú časť domu síce Andrej Filako odkázal synovi, no aj tak mala navždy zostať dcérou.⁸² V rovnakom roku sa vo svojej poslednej vôli zmienil o vzťahu s dcérou aj Michal Kadas. Potom, čo podrobne rozdelil svoj majetok, v záverečnej časti dispozície uviedol, že všetko zvyšné, čo po ňom zostane, nech to má akékoľvek meno, zanecháva svojej dcére Anne. Dôvodom takéhoto rozhodnutia bolo to, že dcéra sa o neho starala v chorobe.⁸³ Mária Soltzová (*Soltzin*) v roku 1675 uvažovala o svojom úbohom stave, v ktorom sa ako vdova nachádzala. Cítila sa opovrhnutá, opustená a zneuctená. Pri presnom určení príbuzenských vzťahov je v však v tomto prípade nutné prečítať celý text odpisu testamentu. Chlapec (vnuk Ján Wittich) mal zakázané sa s ňou stretnúť. Pán Wittich (zrejme zať testátorky) ju „dobrými slovami a falošným srdcom“ obral o jej dedičstvo po matke. Pretože si však Mária Soltzová (*Soltzin*) nemohla zatažovať svedomie, uznala vernú a detskú lásku svojej dcéry, ktorá sa o ňu starala. Po zrelej úvahe sa rozhodla dobrovoľne a bez nátlaku zanechať jej svoj dom. Svojmu vnukovi Jánovi Wittichovi odkázala 100 zlatých, ktoré mu jej dcéra mala (jeho matka) vyplatiť z domu.⁸⁴

81 ŠAPO, MMP, inv. č. 483, por. č. 2120, fol. 63r, „2. Verlasse ich 29 Stücke: [...] Gebleichte Leinwandt, unter welchen 22 Stücke: gemangelte und 7. Stücke: Ungemangelte, dis soll Zur geldt gemacht werden, und wenn mich Gott abfordern solte, soll dieses geldt meiner Leiblichen Muetter in Kaysmarkh genende Catharina Gallin Zur sich nehmen, sambt meinem armen Kinde Anna, und solche auferziehen Zur Gottes Ehres.“; „[...] Im fall aber Meine leibliche Muetter, in dieser Zeith, weill die Pest regirt, nicht solte bey leben sein, so soll Mein leiblicher brueder Thobias Galli ein Tuchmacher bey der dikben Thure diese benendte sachen, sambt meiner Töchter empfangen.“

82 Tamtiež, fol. 164r, „Endtlich Verlasse Ich die halbe haus nehmlich den Vorderen Theil, welches Ich Vor diesen meiner Tochter Elisabetha Johannis Mathea Eheweib, Zur Zeit der Hochzeit gegetet abermal meiner Tochter Elisabetha, doch also dass sie mich Ihren Vatter, so lang ich lebe Versorge undt mich auch ehrlich lasse begraben, den Hintertheil des Hauses lasse Ich dem Sohn, doch [...] die aestimation dessen die perpetuiet bleibet der Tochter.“

83 Tamtiež, fol. 171v, „Das übrige was nach meinem Todt überbleiben wirdt, es Habe nahmen wie es immer wolle, Verlasse meiner anderen Tochter Anna, weil sie mich in meiner Kranckheit Gepflegt zndt Versorget.“

84 Tamtiež, fol. 190v, „Hierweil Ich den meinem elenden Zustandt bedencke Wie Ich arme Muther Von Meinem (neuvedené slovo a vyneschané miesto vo vete) Veracht Verlassen undt geschändet Welche in meiner schwachheit auch dem Knaben Verbothen Zu Mir Zu Kommen und Herrn Wittich des

DIEŤA AKO STAROSŤ RODIČOV

Starosť o opatrovníctvo a tútorstvo budúcej nedospelej polosiroty/úplnej siroty a spomienka na starostlivosť detí o svojich chorých rodičov, naznačovali dobré rodičovské vzťahy. Zriedkavo sa však v odpisoch posledných vôľ obyvateľov Prešova v druhej polovici 17. storočia nájdú aj zmienky o hlboko narušených a problematických vzájomných vzťahoch rodičov a detí.

V roku 1667 mal spomenuté vzťahové problémy so svojim synom aj mešťan Valentin Witko, ktorý v závere svojho testamentu ustanovil to, že testament mal zostať zachovaný pod hrozbou finančného trestu 100 rýnskych guldenov. Táto penitencia sa mala vzťahovať predovšetkým na jeho syna v prípade, ak by sa pokúsil napadnúť otcovu poslednú vôľu. Syn bol totiž voči svojmu otcovi neposlušný, tvrdošíjny a nepoddajný a mal by byť úplne vydedený.⁸⁵ Problémy so synom mala v roku 1680 aj Mária Schilingerová (*Schilingerin*), ku ktorej sa jej syn nesprával slušne a „zlými slovami ju napadol“. Aj keď by sa spomenutý syn voči svojej matke previnil aj ináč, zanechala mu Mária Schilingerová (*Schilingerin*) pôdu o rozlohe 8 Erdtachov v bližšie neurčenej lokalite „Bildt“ v blízkosti Prešova a záhradu s vypálenými miestami.⁸⁶

TESTAMENT LEONARDA HIERONYMIDESA (R. 1666)⁸⁷

Osobitnú pozornosť pri zmienke o zložitých vzťahoch medzi rodičmi a deťmi zaslúži testament Leonarda Hieronymidesa. Tento otec dvoch synov a dvoch dcér venoval opisu vzťahov vo svojej najbližšej rodine väčšinu textu svojej poslednej vôle. To je aj dôvod, prečo tentokrát uvádzame v rámci citovania len krátke úryvky a nie doslovné znenia celých konkrétnych pasáží. Môžeme však uviesť, že svojmu synovi Dávidovi, pokiaľ ešte študoval, posielal otec vždy 12 alebo 14 toliarov. Nikdy preto v školách netrpel hladom ani zimou. Syn Dávid sa však neprával podľa otcovej vôle, pričom nepomáhali otcove žiadosti, napomínanie a hrozby. Leonard Hieronymides doslovne uviedol, že syn „moge Pytani, napomi-

Mutherteil alles entrichtet auch mit guten Worten und falschen Herten an sich gebracht.“; „[...] Hierweil nun Ich arme Mütter, mein gewissen nicht beschweren kan, sondern mus die treue undt kindliche liebe, so Mein arme elende Tochter tag undt Nacht mit Mir aussteget, Mich ausstehet, Mich labet undt [...] Wachet sonsten mus ich längst [...] sein, als habe Ich es Wohl bedacht nicht gezwungen noch gedrunge, sondern freywillig. Als vermache Ich Ihr mein Haus Zum anderen Meinem Enkel dem jungen Johannes Wittich vermache Ich ungrische f. 100 welches Mein arme Tochter ihm soll von Haus auszahlen.“

85 Tamtiež, fol. 111r, „Und dieses Testament soll bey straffe 100 Reichsgulden, so es der Sohn wollte umbestrafen, unverbrücklich gehalten werden; weylle er sich gegen seinem Vatter ungehorsam undt widersperstig ist undt allezeit erwiesen hat, undt wohl werth gewesen wehre gänzlich Zurenterben.“

86 Tamtiež, fol. 261r, „Zum drithen Ihrem Sohn, welcher sie nicht verhalten, mit übeln Worthen dieselbe angegriffen, verläst Sie ob Zwar Er anderst verschuldet hätte, 8 Ertach Landt bey den bildt, Item einen garten, sambt den abgebrannten Flecken.“

87 Tamtiež, fol. 102v–104r.

nani, a brozby po mymo swich ussy pustaľ. Viackrát otcovi tvrdil, že ukončí štúdium a nastúpi do služby. Otec uveril týmto jeho prísľubom a nechal svojho syna vybrať si farbu súkna na šaty, v ktorých sa mal prihlásiť do služby. Prísľub týkajúci sa nástupu do služby však syn Dávid nedodržiaval a veci, ktoré mu otec zakúpil „on gduce na hornie strany, hnedky Popredal wsseczko, Prolokal, Premrhal, a ga Za dluhy čas, sotwa sem se Z dlustwa, wplattiti mohol.“. Podobné problémy spôsobil Dávid aj svojej matke: „obessel Krasnymi slowy swogu Matku wilhal na neg deset Zlatich“. Okrem peňazí si z domu odniesol aj kravu, ktorú si medzi ostatnými vybral, dva vankúše, perinu, dve šatky, dve košeľe, dva ručníky a dve plachty. Odišiel s prísľubom, že každého potomka, ktorého bude mať spomenutá krava, bude chovať pre mladšiu sestru a odnesené veci do roka nahradí. Z textu nie jasné, kedy sa všetky tieto udalosti stali, no Leonard Hieronymides tvrdil nasledovné: „on az Posarwad nics nedarwa, ale se gesste osmeluge mluwice, wssak sem ga tez was Syn“. Na toto vyhlásenie reagoval Leonard Hieronymides tvrdými a jasnými slovami: „Za takowe lotrstwo negsy hoden mym Synem naziwati se, Preto excludugem te a wymazawam z Poctu mych dytek gako takowego lotra.“

Podobný negatívny vzťah mal poručiť aj so svojim druhým synom Samuelom: „Co se Samuele doticze, dal by Pan Buch, aby se radeg y ten byl nenarodyl, neuznawam any teho Za Syna, y nechcem te Znat, Preto, Ze sy ruku swogu wizdwihmul na mne“. Tu narážal poručiť na situáciu, keď syn Samuel napísal list svojmu švagrovi Jurajovi Gombkőto. V liste ho žiadal, aby otcovi odkázal, nech mu pošle 12 toliarov, že to nie je veľa peňazí. Ak by mu otec peniaze neposlal, chcel prísť osobne za ním a vziať si svoju čiastku (zrejme z dedičstva). Podľa Leonarda Hieronymida boli svedkami tohto konania Pán Boh, manželka, syn Dávid, dcéra a spomenutý Juraj Gombkőto. Pred nimi všetkými otec rodiny tento list čítal. Syn písal z okolia Budína a otec to vo svojom testamete opätovne podrobne prerozprával: „Item pisal tam od Budína, abych mu Poslal na Konia Penezy, Ze ginacze nemuze wen wigiti, Z Tureczkeg Zemy; Ga wericze tomu, Poslal sem mu ducatich osmnact zlatych; i on teraz tam Zstarwa, y tie Penize Prozral a Prolokal, O nezdarity Synowe, Gakuwuz odpowed date Panu Bohu?“.

Diametrálne odlišný vzťah mal Leonard Hieronymides so svojimi dvomi dcérami Alžbetou a Zuzanou: „Wy moge dcery utessene Elisabetha y Susanna, Ze ste byli mne Poslussne, mne Otce swego nezarmucowali ste, wam dwema mug dům y wsseczko, co my Pan Bůch Pozebnal Zanechawam, a to tymto sposobem.“. Keďže momentálne sa zameriavame na výskum rodinných vzťahov, len krátko uvedieme, že otec medzi svoje milované dcéry rozdelil miestnosti v dome, časti riadu a dobytok.

Jediný, koho doposiaľ Leonard Hieronymides nespomenul je jeho manželka (krstné meno neuviedol). Pravdepodobne zlá rodinná situácia ju privedla k nasledujúcim problémom: *Co se wasseg matky doticze Znassagte gu medzi sebu, w Pocztiwosti gu magte, wssak y gegi Zivot netak dluhy gest; Pakliby rozpustili Zivot wiedla a Piganstwa se nezanechala, Pobozna wrchnost bude wedet co by csinity mala.*

Wy moge dytky ste Swedkowe, Ze ne len Krasnymi slowy, ustawicznym napominanym ale tez y [?] chcel sem gi od Piganstwa [?] A tak nebyla my Pomocznicza, w nadobiwany, ale utratnicza, dobrym swedomym mluwym.“

Vo svojej podstate je testament Leonarda Hieronymida jedinečný. Žiadny iný testátor nevenoval taký priestor analýze svojich rodinných vzťahov. Poskytnuté informácie týkajúce sa jeho detí sú však len čiastočné. Leonard Hieronymides nijako neinformuje o ďalšom živote svojich najbližších. Od čitateľa si však čítanie takéhoto textu vyžaduje (aj napriek dátumu zaznamenania) istú dávku empatie a pochopenia pre všetkých zúčastnených. Zároveň sa tomuto poručiteľovi musíme podakovať za otvorenosť a to, že ako svedkov spisania testamentu, tak aj dnešných čitateľov vpustil do svojho súkromia.

NEVLASTNÉ DETI

Nevlastné dieťa malo v rodine istým spôsobom zvláštnu pozíciu. Len jeden z rodičov bol jeho vlastný a tak mu nezostávala iná možnosť, ako vytvárať si čo najpokojnejší vzťah s novým životným partnerom svojho rodiča. K nevlastnému rodičovi sa pridávali aj deti nevlastného rodiča a novonarodení súrodenci. V dôsledku vysokej úmrtnosti (morové a iné epidémie, úmrtia pri pôrodoch u žien, iné zdravotné problémy, zlá hygienická situácia) nastávali uvedené rodinné situácie pomerne často a vo väčšine odpisov posledných vôľ preto nájdeme zmienky o prvých/ druhých manželoch a manželstvách a deťoch, ktoré z nich vzišli. Pri ženských poručiťkách zvyknú byť veľmi často mená súčasných a zosnulých manželov uvádzané už v nadpise testamentu. Ako sme už spomínali, práve v týchto pasážach nájdeme najviac zmienok o budúcom vzdelaní a výchove detí, ktoré boli biologicky príbuzné len s jedným rodičom. Ukážkovým príkladom takéhoto rodinného zlepenca je aj rodina Martina Micordu a jeho manželky Alžbety. Z ich spoločného manželského testamentu z roku 1661 sa dozvedáme, že Martin Micorda od svojej manželky žiadal, aby si po jeho smrti vzala do výchovy a starostlivosti jeho dvoch nedospelých synov z prvého manželstva – Andreja a Juraja. Mala ich poslať do školy, vychovávať ich v bázni pred Bohom a byť ich ženským poručníkom. Manželka Alžbeta mohla pokojne zostať bývať v dome svojho manžela Martina Micordu a nemala byť nikým obťažovaná. Keď synovia dospeli alebo by ešte pred dosiahnutím dospelosti chceli prevziať svoj dedičský podiel, mala sestra poručiť (vydatá za Pavla Jána Zollyoni) obidvom chlapcom vyplatiť 200 zlatých z celého majetku. O rovnocennom postavení obidvoch manželov svedčí v tomto prípade to, že manželka Alžbeta vo svojej časti spoločného testamentu odkázala dom práve synom svojho manžela – Andrejovi a Jurajovi. Urobila tak bez ohľadu na to, či zomrie pred alebo po svojom manželovi. Jej nevlastní synovia však mali vyplatiť jej bratovi Žigmundovi Mozyoross [?] 100 zlatých a jej sestre Dorote Mozyorossovej (*Mozyorossin*) – manželke kazateľa

v Šariši [Veľký Šariš?] 40 zlatých.⁸⁸ Takmer totožný postup ako Martin Micorda v spoločnom manželskom testamente, uplatnila vo svojej osobitnej poslednej vôli v roku 1664 aj Charitas Sartoriusová (*Sartorius*). Svojho vlastného syna Jána Adama Zieglera odovzdala do vernej otcovskej starostlivosti manžela Jána Sartoria s prosbou, aby ho prijal ako svoje vlastné dieťa, zachoval ho k všetkému dobremu a aby sa o neho postaral. Ak by zomrela, mal jej manžel dať v prítomnosti spomenutého syna spísať prostredníctvom „rozumných ľudí“ všetky hnutelné a nehnuteľné majetky. Tieto majetky mal Ján Sartorius verne spravovať dovtedy, kým Ján Adam Ziegler bude v stave prevziať si ich.⁸⁹

Nielen budúci nevlastní rodičia však dostávali výchovné rady a odporúčania. Anna Tilicsová (*Tilicsin*) napomenula vo svojom testamente v roku 1683 svoju dcéru slovami, že dúfa, že so svojim nevlastným otcom sa bude čo najlepšie znášať, keďže ju vychoval a zaobchádzal s ňou ako so svojou vlastnou.⁹⁰

Člena prešovskej mestskej rady (*Rathsgeschworene*) Daniela Banyaya, ktorý svoju poslednú vôľu spísal v roku 1663 sme už spomínali v súvislosti so spôsobom, ako prostredníctvom testamentu ozrejmil svojej manželke všetky svoje dlhy. Svojmu nevlastnému synovi však zanechal 200 ríšskych toliarov na štúdium a všetky svoje knihy.⁹¹ Na budúcu obživu nevlastného syna zrejme pamätal aj obuvník Gregor Barvenik. V roku 1678 zanechal svojmu nevlastnému syno-

88 ŠAPO, MMP, inv. č. 483, por. č. 2120, fol. 12v–13v, „Dernach so hatt er bey ihme beschlossen, und will nach seiner Todt haben, das gemeldte seine Hausfrau Elisabeth, seiner 2. unmündige Khinder, so von der ersten Ehe überblieben nahmens Andreas, und Georg, unter ihre Zucht und Verpflegung nehme, sie Zur schule und aller Gottesfurcht halte undt aufziehe, und ihre Gerhabin seye; darnach das sie auch ihr lebe slang im Hause [...] Ihres Ehemannes und Testators ruhig bleibe, und von niemand gehindert werde. Da aber die Khinder aufwachsen, oder vor ihren Vogtbahren Jahren die theilung der Verlassenschaft vornehmen wolten, so sollen die 2. Söhne Testatoris, als Andreas und Georgius, vor ihren Schwester, Herrn Paul Johann Zollyoni Hausfrauen [...] sein, das man ihnen einem ieglichen 200. f. baar aus zable aus dem völigen guet.“; „[...] das nemlich, sie sterbe vor oder nach ihrem Herrn, so legirt sie ihr eigen Haus, und grundstückhe, wie auch alle ihre fahrende gueter es habe nahmen wie es wolle, den beiden obgemeldten Herrn Testatorio Söhnleinen als Andreae und Georgio, Zur eigenthumb; Nichtsdestoweniger aber sollen sie verpflichtet sein, ihrem brueder Sigismundo Mozyorossi auszahlen f. 100. dann ihrer Schwester Dorotheae Mozyorossin, des Predigers von Saross Ehefrauen f. 40.“

89 Tamtiež, fol. 53r, „Meinen einigen lieben Sohn aber, Johann Adam Ziegler, übergebe ich Zur treuer Vaterlicher Vorsorge, meinem lieben Herrn Johann Sartorios mit Herzlicher bitte, das er sich desselbigen so ernstlich, als seiner leiblichen Khinder annehme, Ihn Zur allen gueten anhalten undt versorgen wolle. Undt wenn mich Gott solt abfordern von dieser welt, so soll mein Herr, Johann Sartorius, in beysein meines obgedachten Sohnes, durch [...] Verständige leüte, alle Habschaft, liegende undt fahrende, beschreiben lassen, und bis auf dieselbige Zeit, da mein lieber Sohn in einem gewissen Standt sich setzen wird treulich undt gänzlich verwalten.“

90 Tamtiež, fol. 286v, „Hoft auch ihre Tochter, Werde sich mit dem Stiefvather, in betrachtung, das Er Sie erzogen, und als ein Leiblicher Vather mit Ihr umgangenbester maßen Vertragen wißen.“

91 Tamtiež, fol. 52r, „12. Meinem Stiefsohn Johann Weygell auf studierung lasse ich Rthl.: 200: – undt alle meine bücher.“

vi Adamovi Tingovi celé remeselnícke náradie, k tomu svoj dolomán (kabát) a kožuch.⁹² Z hmotných odkazov spomenieme aj tie, ktoré odkázala Helena Synapyová, manželka riaditeľa evanjelického kolegiálneho gymnázia v Prešove. Manželovej dcére Žofii venovala najmenší strieborný pás a synovi Eliášovi 10 toliarov a Leonardovi 18 toliarov.⁹³ Na nevlastného syna Jakuba Roskowského (*Roskowsanski*) pamätala aj vyššie spomenutá Anna Strasová (*Stras*) v roku 1671. Nechala mu polovicu domu, ktorý sa nachádzal medzi domami Andreja Bietnera a Jeremiáša Gast. Z tejto polovice domu mal nevlastný syn poručiteľky vyplatiť v testamente uvedených príjmateľov odkazov. Zvyšnú polovicu domu odkázala Anna Strasová (*Stras*) mestu.⁹⁴

Smrť manželky sa stala dôvodom, prečo Pavol Langh v roku 1681 spísal doplnok svojho testamentu (*Supplementum Testamenti*). Ustanovil tak, že namiesto jeho manželky, ktorá pred rokom zomrela, sa jeho právoplatnými a jedinými dedičmi stali jej vlastné a jeho nevlastné deti Zuzana a Ján. Tie jeho manželka predtým vychovávala so svojim prvým manželom Jurajom Gabanim. Obaja súrodenci sa mali s celým odkázaným majetkom navzájom rozdeliť a bez prekážok ho užívať.⁹⁵ Nezvyčajne pôsobí zmienka o nevlastnom synovi v odpise testamentu Alžbety Luminarszkej (*Luminarszky*) v roku 1677. Z pohľadu dedičského práva je tento zápis zaujímavý preto, lebo testátorka neriešila hmotné zabezpečenie nevlastného syna, ale skrz jeho dedičstvo neskoršiu podporu cirkevných inštitúcií pôsobiacich v Prešove,⁹⁶ a potencionálne obohatenie vlastného manžela. Nevlastný syn Severíno totiž ešte v roku 1662 získal ako dedičstvo, veci istého Štefana Öttves Fejerváriho. Ak by Severíno zomrel, mali sa tieto veci rozdeliť na dve polovice, pričom jedna časť sa mala odovzdať nemeckému kostolu a kláštoru (bližšie neurčenému) a druhá časť mala pripadnúť manželovi Alžbety

92 ŠAPO, MMP, knihy, inv. č. 483, por. č. 2120, fol. 222r, „*Drittens Verläster seinem Stiefsohn Adam Ting den ganzen Handwerkzeug, darzur seinen Dolman sambt dem Peltz.*“

93 Tamtiež, fol. 290v, „14. *Žofigi dcere meho Pana zanechawam Pas Striberny nagmenssy. Eliasowi Pak Synowi Meho Pana Toll. Deset. Leonhardowi Toll. Osemnast.*“

94 Tamtiež, fol. 67r, „7. *Roskowanski Jacob meinem Stiefsohn, Verlasse Ich das Halbe Haus, welches Zwischen Andrea Bietner Undt Jeremias Gast lieget, doch in der gestalt das benanter Roskowanski Jacob, Soll aus der helfte des Hauses oberbanente Legaten Volkömlich bezahlen, die andere helfte aber des Hauses Verlasse Ich Gemeiner Stadt.*“

95 Tamtiež, fol. 267v, „*Also undt dergestalt nach deme seine seelige Hausfrau vor einem Jahr mit todtabgangen, als benennet undt erweist er anstatt derselben, Zu rechtmäßigen erben seine Zwey Stief, der frauen seeligen aber Leibliche Kinder, welche sie mit dem seeligen George Gabani gezeüget, nemlichem Susannam Undt Johannem damit dieselbige nach seinem todt, das wenige was gott bisher mit einander friedlich undt ungehindert genießen sollen, undt auser oder neben ihnen Keinen erben will Verstanden haben, Undt sollen sich die Zwey geschwister also mi einander theilen, wie folget.*“

96 Nižšie citovaný úryvok sme použili aj ve štúdií venovanej zbožným odkazom v Prešove v období 2. polovice 17. storočia. Aj to je dôkazom širokých možností využitia testamentárnych protokolov v rámci parciálnych výskumov: Dzivá, Z.: Zbožné odkazy v prešovských meštianskych testamentoch v 2. polovici 17. storočia, s. 42.

Luminarszkej (*Luminarszky*).⁹⁷ Naproti tomu bol mešťan a krajčír Jakub Quaestor v roku 1679 k svojmu nevlastnému synovi Zachariášovi veľmi štedrý. Odkázal mu presne lokalizované nehnuteľné majetky v Prešove a blízkom okolí – majer, záhradu, lúku a niekoľko pozemkov. Rovnako podrobný ako pri výpočte odkázaných majetkov nevlastnému synovi, bol Jakub Quaestor aj pri tom, koľko peňazí mal jeho vlastný syn Martin vyplatiť svojej nevlastnej matke. Malo ísť o výdavky, ktoré na neho jeho nevlastná matka vynaložila. Konkrétne malo ísť o sumu 120 zlatých.⁹⁸

ZÁVER

V predkladanom príspevku sme sa na množstve príkladov snažili poukázať na tie najpodstatnejšie aspekty, ktoré so sebou prináša partnerský a rodičovský život. Vzťahy naplnené láskou aj trápením, či už medzi manželmi alebo rodičmi a deťmi sa vo viac alebo menej vážnej podobe opakujú aj dnes. Čo nás ale prekvapilo, bolo to, aké rôzne postupy jednotliví testátori použili pri hmotnom zabezpečení svojich najbližších. Myslíme tu predovšetkým na problematiku poručníctva a spravovania majetku nedospelých detí, ich opatrovníctva a nanešťastie aj na situácie, kedy rodič musel počítať so smrťou vlastného dieťaťa a tomu prispôbiť výber náhradných potencionálnych dedičov. Rovnako náročné muselo byť to, keď rodič, ktorý sa pripravoval na svoju smrť, vkladal dôveru do svojho v poradí druhého životného partnera a zveroval mu do starostlivosti dieťa, ktoré sa mu narodilo v predošlom manželstve.

Z osobnej bádateľskej skúsenosti si dovoľujeme povedať, že spomedzi parciálnych výskumov novovekých prešovských testamentov, patrí výskum rodinných vzťahov k tým náročnejším a má svoje špecifiká. Predovšetkým sú to dve roviny výskumu (vzťahová a historicko – právna so zreteľom na dejiny dedičského práva). V úvode príspevku sme spomenuli, že predkladaný text nemá byť orientovaný na dejino – právnu stránku, no v rámci skúmanej problematiky sme sa pokúsili podať aspoň základné informácie o tavernikálnom práve – dedičskom. Pre tých, ktorí by sa podrobne chceli venovať dejinám dedičského práva dávame do po-

97 ŠAPO, MMP, knihy, inv. č. 483, por. č. 2120, fol. 209v, „Zum Vierdten die Sachen so Ihrer Sohn Severino laut Testament in Anno 1662. die 23 May Von Herren seelige Fejervari Óttvos Istvan verblieben, in fall das gedachter Ihr Stieffsohn auf dem wege davor Goth sey umbkommen sollte, will sie das selbte in zwey gleich theil sollen getheilet werden, die helfte auf die deutsche Kirche undt Closter gegeben, die andere helfte Ihrem Mann Verbleiben.“

98 Tamtiež, fol. 251v–251r, „6. Meinen Stief Sohn Zacharias Verlasse meinen freyaygentliche Mayerschaft ietzt erkaufften platz, und den garten so neben Herrn Mathias Medveczky liegendt. Item neben der Kellemescher brücken Ein wiesen kost 138 f. mehr ein Ertach Landt in der nieder Vorstath neben den weg: und Herrn Gallambossy liegendt. 2 Ertach neben meinen anderen 3. Ertach landt auf den Königs berg.“, „8. [...] Herentgegen mein Sohn Martin Verpflichtet seiner Stief muther [...] oder die Jenige Unkosten so auf ihne ergangen: als f. 120 –.“

zornosti uvedené odkazy na analýzy Adriany Švecovej a Miriam Laclavíkovej. Zároveň sme uviedli len niekoľko titulov a štúdií spomedzi množstva výskumov venovaných rodine z pohľadu humanitných vied.

Z praktického hľadiska sme sa pri citovaní ukážok snažili prihliadať najmä na dobrú čitateľnosť a preklad dobovej nemčiny (veľmi podobná súčasnej nemčine, rozdiely sú často len v pravopise).

Istú trpezlivosť si vyžadovalo prepisovanie rozsahom dlhších pasáží, ale pre potreby textu sme sa s výnimkou testamentu Leonarda Hieronymida, rozhodli pristúpiť k doslovným prepisom. Túto metodiku sme používali aj v predchádzajúcich výskumoch a aj keď so sebou nesie riziko chybného prepisu, považujeme ju za správnu. Pri našich výskumoch sa totiž snažíme podľa možnosti, čo najviac nechať prehovoriť samotných tvorcov prameňa. V našom prípade testátorov. Pri správnom prepise a znalosti jazyka totiž nie je pre archivára problém preniknúť nielen do manželských a rodičovských vzťahov obyvateľov prešova v 2. polovici 17. storočia.